

02.04.2019

48-236

с. Старое Русское Маматкозино

**«Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы
Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеген төзекләнדרү кагыйдәләренә
үзгәрешләр кертү турында» Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге
Советының карары проекты турында**

«Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында шәһәр төзелеше эшчәнлегенә турында «Татарстан Республикасы Законына үзгәрешләр кертү хакында» 2018 елның 30 ноябрәндәге 92-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Уставына таянып,

**Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл
жирлеге Советы карар кабул итте:**

1. Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеген төзекләнדרү кагыйдәләренә үзгәрешләр кертү турында» карар проектын кабул итәргә һәм тәкъдимнәр, төзәтмәләр һәм искәртмәләрне исәпкә алып, эшне дәвам итәргә.

2. Расларга:

- Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеген төзекләнדרү кагыйдәләренә үзгәрешләр кертү турында» карары проекты буенча гражданнарның тәкъдимнәрен исәпкә алу тәртибе, 2 нче кушымта нигезендә;

- Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеген төзекләнדרү

кагыйдәләренә үзгәрешләр кертү турында» карар проекты буенча ачык тыңлаулар үткәрү тәртибе, 3 нче кушымта нигезендә.

3. Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл җирлеге Советының «Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл җирлеген төзекләндерү кагыйдәләренә үзгәрешләр кертү турында» карар проекты буенча ачык тыңлаулар 16 май көнне Иске Рус Мәмәтхужа авыл мәдәният йорты бинасында, Иске Рус Мәмәтхужасы авылы, Школьная урамы, 1 нче йорт адресы буенча үткәргә.

4. Башкарма комитетка Югары Ослан муниципаль районының Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл җирлеге халкының кәргән тәкъдимнәрен гомумиләштерергә һәм аларны Югары Ослан муниципаль районының Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл җирлеге Советына карауга кертәргә.

5. Әлеге карарны 2019 елның 29 мартына кадәр Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында (<http://pravo.tatarstan.ru>), Югары Ослан муниципаль районының Интернет мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә рәсми сайтында (<http://verhniy-uslon.tatarstan.ru>) Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл җирлегенә мәгълүмати стендларында урнаштырырга.

6. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны үземә калдырам.

**Совет Рәисе,
Югары Ослан муниципаль районы
Яңа Рус Мәмәтхужасы
авыл җирлеге Башлыгы**

В.В.Никитушкин

Югары Ослан муниципаль районы
Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл
жирлеге Советының 01.04.2019 ел
№ 48-236 карарына

1 нче кушымта

**Татарстан Республикасы Югары Ослан муниципаль районы Яңа
Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеген төзекләндерү Кагыйдәләренә
үзгәрешләр һәм өстәмәләр керту**

1. Кагыйдәләренң 5 пункттындагы 33 абзацын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

“стационар булмаган сәүдә объекты-инженер-техник тәмин итү чөлтәрләренә технологик тоташтыру булмауга карамастан, жир участогы белән бәйлә вакытлы корылма яки вакытлыча корылма, шул исәптән күчмә корылма”;

2. Кагыйдәләренң 5 пункттындагы 47 абзацын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

“якын-тирә территория-мондый жир кишәрлеге барлыкка килгән һәм чикләре Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән очракта, бина, корылма, жир участогы янындагы гомуми файдаланудагы территория»;

3. Кагыйдәләренң 5 пункттындагы 67 абзацын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

«төзекләндерү элементлары-декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, яшелләндерү элементлары, жиһазларның һәм бизәлешнең төрлө төрләре, шул исәптән биналарның фасадлары, төзелмәләр, корылмалар, кече архитектура формалары, стандарт булмаган корылмалар, мәгълүмат щитлары һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсәткечләр»;

4. Кагыйдәләренң 9 пункттын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

“9. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту һәм жыештыру муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен хезмәт күрсәтүгә контракт төзегән махсулаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла”;

5. Кагыйдәләренң 12 пункттындагы 2 кече пункттын киләсе редакциядә бәян итәргә:

“2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен хезмәт күрсәтүгә контракт төзегән вәкаләтле орган йә махсулаштырылган оешма”;

6. Кагыйдәләренң 19 пункттындагы 4 кече пункттын түбәндәге эчтәлеккә сүзләр белән тулыландырырга:

“Наратлык борщевигын юк итү миләктә булган жир кишәрлекләрендә, биләмәләрендә яки аннан файдалануда”;

7. Кагыйдәләренң 35 пункттын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

“35. Юлларны карап тотуны вәкаләтле орган, яисә муниципаль

ихтыяжларны тээмин итү өчен хезмэт күрсэтүгә контракт төзегән махсулаштырылган оешмалар гамәлгә ашыра”;

8. Кагыйдәләрнең 65 пункттын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

“65. Урам һәм йорт яны яктыртуларын тышкы яктырту бердәм системасына тоташтырган карап тотуны һәм ремонтлауны вәкаләтле орган яки муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен хезмэт күрсэтүгә контракт төзегән махсулаштырылган оешма гамәлгә ашыра”;

9. Кагыйдәләрнең 74 пункттын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

“74. Кече архитектура формаларын карап тоту гомуми файдалану территорияләрендә бирелгән жир участкалары чикләрендә жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла-муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен хезмэт күрсэтүгә контракт төзегән оешма белән килешү нигезендә вәкаләтле орган тээмин итә”;

10. Кагыйдәләрнең 86 пункттын түбәндәге редакциядә бәян итәргә;

“86. Жирләү урыннарын санитар карап тотуны вәкаләтле орган яисә муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен хезмэт күрсэтүгә контракт төзегән махсулаштырылган оешма гамәлгә ашыра”;

11. Кагыйдәләрнең VIII кисәгендә түбәндәге эчтәлекле абзац өстәргә:

“Якын-тирә территорияләренң чикләрен билгеләү яки үзгәртү Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлегә Советы тарафыннан әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнә торган форматларга туры китереп территорияләренң тирә-як чикләре схемасын раслау юлы белән башкарыла”;

12. Кагыйдәләрнең 178 пункттын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

«178. Этләрне урамда йөртү, өч айга кадәр көчөкләр һәм вак күләмле этләрне йөртү очраklarыннан тыш, поводок (этне тотып торучы бүтән жайланма), ошейник һәм борынча кулланып башкарылырга тиеш, әгәр алар махсус сумкага (контейнерга) яки аларны урамда йөртүче зат кулында булмаса. Билгеләнгән тәртиптә теркәлгән эт ошейнигында аның идентификацион номеры күрсәтеләргә тиеш. Этләрне сәбәпсез урамда йөртү торак пунктлар чикләреннән тыш, шулай ук мондый урамда йөрергә рөхсәт итүче билгеләр куелган урыннарда рөхсәт ителә»;

13.185 пунктның 5 кече пункттын түбәндәге редакциядә бәян итәргә:

«5) Алкоголь, наркотик яки токсинлы исереклеге торышы булган затларга, яше яки сәламәтлеге аркасында этләрнең хәрәкәтен контрольдә тоталмаган затларга, урамда йөргәндә агрессив үз-үзен тотышына чик куялмаган затларга, шулай ук ундүрт яшыкә житмәгән затларга, вак күләмле этләрне урамда йөртү очраklarыннан тыш, этләрне урамда йөртергә»;

**Совет Рәисе,
Югары Ослан муниципаль районы
Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлегә
Башлыгы**

В.В.Никитушкин

Югары Ослан муниципаль районы
Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл
жирлеге Советының 01.04.2019 ел
№ 48-236 карарына

2 нче кушымта

**«ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЮГАРЫ ОСЛАН МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ ЯҢА РУС МӘМӘТХУЖАСЫ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕН
ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ КАГЫЙДӘЛӘРЕНӘ ҮЗГӘРЕШЛӘР КЕРТҮ
ТУРЫНДА» ЮГАРЫ ОСЛАН МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ЯҢА РУС
МӘМӘТХУЖАСЫ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ КАРАРЫ ПРОЕКТЫНА
ГРАЖДАННАРНЫҢ ТӘКЪДИМНӘРЕН ИСӘПКӘ АЛУ ТӘРТИБЕ**

1. Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советының «Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеген төзекләндерү кагыйдәләренә үзгәрешләр кертү турында» карар проектына тәкъдимнәр, Ф. И. О. һәм авторның яшәү урыны турындагы мәгълүматларны күрсәтеп, 2019 елның 15 маена кадәр язма рәвештә кертелә. Тәкъдимнәр түбәндәге адрес буенча кабул ителә: 422589, Иске Рус Мәмәтхужасы авылы, ур. Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советына эшче төркем секретаре В. Р. Камалетдиновага, шимбә һәм якшәмбе көннәреннән тыш, 8.00 сәгатьтән 17.00 сәгатькә кадәр бистәнең мәгълүмат стендларында халыкка игълан ителгән көннән башлап, иртәнге сәгать 8дән кичке 5кә кадәр. Белешмәләр өчен телефон: 33-6-31.

**Совет Рәисе,
Югары Ослан муниципаль районы
Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге
Башлыгы**

В.В.Никитушкин

Югары Ослан муниципаль районы
Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл
жирлеге Советының 01.04.2019 ел
№ 48-236 карарына

3нче кушымта

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЮГАРЫ ОСЛАН МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ ЯҢА РУС МӘМӘТХУЖАСЫ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
СОВЕТЫНЫҢ «ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЮГАРЫ ОСЛАН
МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ЯҢА РУС МӘМӘТХУЖАСЫ АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕН ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ КАГЫЙДӘЛӘРЕНӘ ҮЗГӘРЕШЛӘР
КЕРТҮ ТУРЫНДА» КАРАР ПРОЕКТЫ БУЕНЧА ФИКЕР АЛЫШУДА
ГРАЖДАННАРНЫҢ КАТНАШУ ТӘРТИБЕ**

1. Халык тыңлауларында катнашу өчен гаризалар 422589, Иске Рус Мәмәтхужасы авылы, Молодежная урамы, 4 нче йорт адресы буенча Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советына Камалетдинова В. Р. шәхсән яки почта аша (конвертта "төзекләндерү кагыйдәләре турында фикер алышу" тамгасы белән) бирелә.

2. Халык алдында чыгыш ясау хокукы белән Югары Ослан муниципаль районы Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советына язмача гариза биргән авыл халкы чыгыш ясый ала.

3. Халык тыңлауларында чыгыш ясау хокукыннан башка барлык кызыксынучы жирлек халкы да булырга мөмкин.

4. Катнашучыларны теркәү халык тыңлаулары башланганчы 30 минут кала башлана.

5. Халык тыңлауларында чыгыш ясау хокукы белән катнашучылар гариза бирү вакытына карап чират тәртибендә үз тәкъдимнәрен дәлилләү өчен чакырыла.

6. Халык тыңлауларында катнашучыларның чыгышлары 5 минуттан артык дәвам итәргә тиеш түгел.

7. Ачык тыңлауларда катнашучылар чыгыш тәмамлангандан соң чыгыш ясаучыларга рәислек итүче рәхсәте белән сораулар бирергә хокуклы.

8. Халык тыңлауларында катнашучылар халык тыңлауларының барышына тыкшынырга, аларны өзәргә һәм аларны үткәргә комачауларга хокуклы түгел.

9. Халык тыңлауларында катнашучылар тарафыннан үткәргү тәртибе бозылган очракта, рәислек итүче аларны утырыш залыннан чыгарып жибәрүне таләп итәргә хокуклы.

**Совет Рәисе,
Югары Ослан муниципаль районы**

Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге

Башлыгы

В.В.Никитушкин

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЮГАРЫ ОСЛАН МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ ЯҢА РУС МӘМӘТХУЖАСЫ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕН
ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ
КАГЫЙДӘЛӘРЕ**

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеген төзекләндерү Кагыйдәләре (алга таба текст буенча - Кагыйдәләр) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законны үтәү йөзеннән, әйләнә-тирә мохитне саклау, халыкның санитар - эпидемиологик иминлеге турында федераль канунга, Россия Федерациясенә, Татарстан Республикасының башка норматив-хокукый актлары һәм Килди авыл жирлегенә (алга таба-жирлек) муниципаль норматив-хокукый актлары нигезендә эшләнә.

2. Әлеге Кагыйдәләр оештыру-хокукый формасына бәйсез рәвештә барлык юридик һәм физик затлар тарафыннан үтәлергә тиеш.

3. Әлеге Кагыйдәләр жирлек территориясендә эшли һәм таләпләр билгели:

1) алар урнашкан биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен, тиешле биналарның һәм корылмаларның тышкы күренешен карап тоту буенча;

2) төзекләндерү һәм аларны үтәү буенча эшләр исемлегенә;

3) бина милекчеләренә (аларда биналарның) һәм корылмаларның якын-тирә территорияләргә төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләүгә;

4) жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру (урамнарны яктырту, территорияне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту) буенча.

4. Территорияләргә төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеш һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дәүләт стандартлары, жирлекнең генераль планы, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә тормышка ашырыла.

2. Төп төшенчәләр

5. Әлеге Кагыйдәләргә гамәлгә ашыру максатларында түбәндәгә төшенчәләр кулланыла:

жирле эһәмияттәгә автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә һәм аларда урнашкан жир кишәрлекләргә яисә конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеге һәм мондый элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмалары-саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары,

житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзөклөндөрү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты;

элеге Кагыйдэләрдә каралган очрақларда, архитектура яктырткычы-кичке вакытта сәнгать-чагылдыру мохитен формалаштыру, аерым торучы бинаны яки корылманы, биналар комплексын, мәдәни мирас объектларын, 1959нчы елдан өлкәнрәк төзү датасы белән, тарихи биналар, жирлек территориясендә урнашкан төзөклөндөрү элементлары, архитектура-ландшафт объектлары;

фасадның архитектур үзенчәлекләре-фасадның, әйләнә-тирә шәһәр төзелеше мохитенәң конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган бик яхшы характеристика (стиль һәм композицион бөтенлек, ритм, ярашлылык һәм пропорциональ булу, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы);

фонсыз конструкцияләр- конструкция аерым хәрәфләрдән, билгеләнүләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан торган тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы;

территорияне төзөклөндөрү - элеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән чаралар комплексын тормышка ашыру максатында, жирлек территориясенә санитар һәм эстетик торышын тәмин итүгә һәм яхшыртуга, жирлек территориясен һәм аның территориясендә урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә, жир кишәрлекләрен, биналарны, корылмаларны, әйләнә-тирә территорияләренә карап тотуга юнәлтелгән эшчәнлек;

вертикаль яшелләндөрү- аларга стационар һәм мобиль яшел үсентеләр урнаштыру өчен, балкон, лоджия, галерея, терәк диварлар һ.б. кертәп, биналарның һәм корылмаларның алгы өслекләрен куллану;

витрина-фасадның бер өлешен биләп торган тоташ пыяла рәвешендәге пыялалы тишек (тәрзә, витраж) ;

барлыкка килгән төзелешнең тышкы күренеше - жирлекнең тышкы күренешен формалаштыручы биналарның һәм территорияләренәң архитектур-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы-мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы, шул ук вакытта мәгълүмат кыры аңа жиберелгән ут чыганагы белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл-магистраль урамнардан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзөклөндөрүне торгызу-юлның бөтен киңлегенә асфальт катламын сыйфатлы торгызу, хужалык юлы, тротуар, бордюр таш урнаштыру, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газон үләннәре чәчү һәм бозылган урыннарда яшел үсентеләр утырту өчен тырмалау, газоннарда ремонт ясау, реклама конструкцияләрен һәм төзөклөндөрүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - утырту өчен, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенәң мөстәкыйль элементының фоны булган орлык чәчү өчен махсус сайланган үлән орлыгы белән чәчелә торган үлән катламы, шулай ук табигый үлән үсемлеге;

жирлек территориясе-жирлек чикләрендәге территория;

декоратив-монументаль сәнгать-ул төзөклөндөрү элементлары, шул исәптән массакуләм йөрү биналары һәм корылмалары, гомуми файдаланудагы

территориялар өчен декоратив-сәнгать бизәләше кулланып махсус билгеләнгән кече архитектура формалары;

декоратив-сәнгать бизәләше-монументаль яки декоратив скульптура, монументаль яки декоратив рәсем сәнгате, мурала, мозаика, орнамент, стрит-арта, инсталляция, барельеф, нәфис металл һәм объектның матурлығы һәм имиджын арттыруга йогынты ясый торган декоратив-монументаль сәнгать элементлары;

мәгълүмат тапшыруның динамикалы ысулы-мәгълүмат алмашуны күз алдында тоты торган электрон чыганаclarны һәм таблоларны кулланып мәгълүмат тапшыру ысулы;

йорт-ишегалды корылмалары булган шәхси торақ йорт һәм әлеге йорт урнашкан жир участогы;

ишегалды корылмалары-жир кишәрлегендә урнашкан вакытлыча ярдәмче корылмалар (нәүрәп, күгәрчен оялары, сарайлар һ.б.);

бина-капиталь төзелеш объекты, ул автоном рәвештә төзелергә, төзекләндерелергә һәм кулланылырга мөмкин булган бердәм күләмле төзелеш системасын тәшкит итә (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән);

массакуләм йөрү корылмалары- биналарның гомуми мәйданы 1500 кв. метрдан артып киткән сәүдә объектлары, административ биналар, күп функцияле үзәкләр, жәмәгать туклануы предприятиеләре, тамаша объектлары (мәдәни, спорт, театр, күңел ачу үзәкләре);

яшел үсентеләр-табигый һәм ясалма рәвештә барлыкка килгән агач-куак һәм үләннәр жыелмасы (шул исәптән парклар, урманнар, аеруча саклаулы табигать территорияләре, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чәчәк түтәлләре, шулай ук аерым торучы агачлар һәм куакларны да кертеп);

жир кишәрлеге - аны аерым бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә торган жир өслегенең бер өлеше;

жир эшләре-жирне чыгару, грунт жәю, жирлек территориясенен камилләштерелгән яки грунт катламын бозып яисә юлларны һәм тротуарларны жәю (каплау) белән бәйле эшләр;

инженерлык коммуникацияләре-инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, жирлек территориясендә булганнары яисә сузыла торган яки башка инженерлык корылмалары;

авыл жирлегенең тарихи территорияләре- махсус жирлек әһәмиятендәге территорияләр, аларга карата тышкы мәгълүмат урнаштыруның рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителми торган XI гасыр башыннан алып 1959нчы елга кадәрге чорда үзләштерелгән төрләре, шул исәптән мондый корылмаларга карата таләпләр, Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре), аларны саклау һәм куллану турында Россия Федерациясе законнары нигезендә билгеләнгән. Жирлекнең тарихи территорияләренең гомуми чикләре жирлек Башкарма комитетының муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбә яшелләндерү-аларда архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалары, агачлар һәм куаклар белән мәйданчыклар һәм башкалар) төзү өчен бина һәм корылмаларның түбәләрен куллану;

яңгыр канализациясе (су канализациясе) - өске (яңгыр, кар сулары), су сибү һәм дренаж суларын транспортлау өчен билгеләнгән (желоблар, яңгыр кирәк-яраклары, лотоклар һәм торбалар) технологик бәйлә инженерлык корылмалары комплексы;

яктылык - яктылык агымының характеристикасын алмаштыруны күздә тотат торган (төс, ачыклык, яндыру тәртибе һ.б.) светодинамик нәтижә;

тышкы яктырту-тәүлекнең караңгы вакытында магистральләре, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, ишегалларын һәм жирлекнең жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

килеп туган төзелешнең тышкы архитектур йөзен бозу-урнаштыруга рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының төренә карата таләпләрне, шул исәптән әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән тышкы күренешләргә яки мондый конструкцияләре урнаштыру урынына таләпләрне, гамәлдәге жирлек төзелешенең тышкы архитектур йөзен саклау зарурлыгын исәпкә алып, үтәмәү;

рөхсәтсез 50 кв. метрдан артык майданда һәм 30 куб. метрдан артык күләмдә чүплек-рөхсәтсез калдыклар ташлау (урнаштыру) яисә каты көнкүреш калдыклары, эре габаритлы төзелеш калдыклары, юридик яки физик затлар эшчәнлегә барышында барлыкка килгән башка чүп-чар ташлау;

стационар булмаган сәүдә объекты-инженер-техник тәэмин итү челтәрләренә технологик тоташтыру булмауга карамастан, жир участогы белән бәйлә вакытлы корылма яки вакытлыча корылма, шул исәптән күчмә корылма;

яшелләндерү-муниципаль берәмлек мохитен үсемлек компонентларын актив куллану белән тәэмин итүче территорияне төзекләндерү һәм ландшафт ясау элементы, шулай ук инженерлык эзерлегенең төрле төрләре буенча эшләр үткөрү (вертикаль планлаштыру, террасалау, кронлаштыру һәм башкалар) һәм яшелләнделгән территорияләре төзекләндерү: агачлар, шул исәптән эре агачлар, куаклар утырту, үләнле газоннар, чәчәк түтәлләре, алпинарийлар һәм рокарийлар булдыру, махсус бакчалар һәм башкалар белән бәйлә комплекслы процесс;

гомуми файдаланудагы яшелләнделгән территорияләр - гомуми файдалану территорияләрендә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән файдаланудагы яшелләнделгән территорияләр - предприятиеләрнең, оешмаларның, учреждениеләрнең, торак кварталларның яшелләнделгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләнделгән территорияләр-санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

аеруча саклаулы табигать территорияләре - су өслеге һәм һава тирәлегә, аларда аерым табигать саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмияткә ия булган объектлар урнашкан, алар жирле үзидарә органнары карарлары белән тулысынча яки өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан жир участоклары;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы-жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать

транспорты пассажирларын көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

пыяла фасад-фасадның бөтен яссылыгы белән тоташ пыяладан эшлэнгән фасад яки аның шактый өлеше;

яктырткычның ачык ысулы- ут чыганагы аны таратканда каршылыкларга очрамаган мәгълумат конструкциясен яктырту ысулы;

жирлек панорамасы-ачык киңлектән кабул ителә торган (яр буге, майдан, су объектлары акваторияләре, күренеп торган һәм күзәтү майданчыклары), жирлек биләмәсен һәм силуэтын ачып бирүче;

бинаның фасадларын (фасадларның төс ягыннан чишелеше) колористик хәл итү паспорты-жирлек территориясендә урнашкан аерым торган бинаның фасадын бер архитектура һәм төс чишелешен билгели һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләрне билгели торган килешенгән һәм билгелэнгән тәртиптә расланган документ;

жирлек урамнарының перспективасы-композицион, стиль һәм сәнгать характеристикалары булган алдагы фронт һәм урамнарның силуэтын формалаштыручы жирлек мохит фрагментын визуаль кабул итү;

жәяүлеләр зоналары-транзит хәрәкәт итү максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган жир өсте һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренен, рекреацияләренен һ.б.ның югары концентрациясе, жәяүлеләр агымының суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары эспланадаларында, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт майданының жәяүле өлешләрендә формалашырга мөмкин;

йорт яны территориясе-күпфатирлы йорт урнашкан жир участогы, яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары белән, әлеге йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгелэнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан объектлар;

якын-тирә территория-мондый жир кишәрлеге барлыкка килгән һәм чикләре Россия Федерациясе субъекты законы белән билгелэнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгелэнгән очракта, бина, корылма, жир участогы янындагы гомуми файдаланудагы территория

продуктив хайваннар һәм кош –сөт, йон, йомырка һәм башкалар кебек азык-төлек алу өчен берничә тапкыр яки даими кулланыла торган хайваннар һәм кошлар;

тышкы мәгълумат чараларын (паспорт) урнаштыру проекты-төзекләндерү элементының тышкы кыяфәтен һәм урнашу урынын билгели торган Башкарма комитет карары белән расланган, ә атап әйткәндә тышкы мәгълумат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләрне үз эченә алган билгелэнгән формадагы документ;

территорияне санитар чистарту-билгеле бер территориядән каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны жыю, чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

ут коробкасы-тышкы мәгълумат чараларын эзерләү ысулы, аның белән конструкция бер күләмдә яки эчке яктырткыч белән күләмле элементлар булып тора;

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен кулланыла торган хайваннар, кыйммәтле мехлы хайваннар, куяннар, умарталар һәм башкалар;

махсулаштырылган оешмалар- төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрэн гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукий формадагы юридик затлар;

территорияләрне карап тоту-биналар, корылмалар, кече архитектура формалары, коймалар, төзелеш мәйданчыклары, яшел утыртмалар, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйлә чаралар комплексы;

жирле эһәмияттәге юлларны карап тоту - юл, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышы тәмин ителә торган эшләр комплексы;

тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (вывеска) - бина, корылмаларны, шул исәптән кулланучыларга "Кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9нчы маддәсе көче нигезендә мәжбүри булган мәгълүматны житкерү өчен, шулай ук оешманың фирма исеме, урнашу урыны (адресы) һәм аның эш режимы турында мәгълүмат булган территорияне төзекләндерү элементы, шулай ук тиешле мәгълүматны үз эченә ала торган товар сату, хезмәт күрсәтү урынында билгеләнә торган мәгълүмати конструкция булып тора, яки гадәти эшлекле әйләнеш аркасында урнаштырыла һәм реклама белән бәйлә максатларны күздә тотмый. "Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары" һәм "тышкы мәгълүмат чарасы" төшенчәләре бердәй;

супер графика-аны визуаль кабул итүне көчәйтә торган фасадларны архитектур-сәнгатьчә бизәү алымнарының (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика) берсе;

тактиль катлам-өслек катламының фактурасын сизелерлек үзгәртү белән каплау;

аерым жирлек эһәмиятендәге территорияләр- жирлек территориясенә аерым статусына һәм (яки) югары мәдәни - рекреацион һәм социаль кыйммәтенә ия булган территориясенә әлеге Кагыйдәләр белән жирлекнең тышкы архитектур йөзен саклау максатларында тышкы мәгълүмат урнаштыруның рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән төрләре, шул исәптән мондый корылмаларга карата таләпләр;

территорияләрне жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын жыю, махсус билгеләнгән урыннарда чыгару, башка чүп-чар, кар чыгару, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итүгә һәм әйләнә-тирәлекне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

гомуми файдаланудагы территорияләр - жирлек мохитенә эстетикасына югары таләпләр куелган урамнар һәм гомуми файдаланудагы территорияләр;

вәкаләтле орган –үз компетенциясе чикләрендә жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыру, координацияләү һәм контрольдә тотуны гамәлгә ашыручы авыл жирлегә Башкарма комитеты;

фасад - бинаның тышкы ягы (төп, ян ягы, ишегалды);

фон конструкцияләре-хәрәфләр, билгеләнүләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәгълүмат чараларын әзерләү ысулы;

фриз – горизонталь сызык рәвешендәге фасадның яки козырекның

декоратив элементты;

фронтон – түбэдән өстәрәк чыгып торучы бина фасадының йомгаклаучы өлеше, соңгы катның тэрәзэләренән өске өлешенән алып яки фасадның чыгып торучы элементларының өске өлешенә кадәр үлчәнүче өлеше;

төзекләндерү элементлары-декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, яшеллэндерү элементлары, жиһазларның һәм бизәлешнән төрлө төрләр, шул исәптән биналарның фасадлары, төзелмәләр, корылмалар, кече архитектура формалары, стандарт булмаган корылмалар, мәгълүмат щитлары һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла торган күрсәткечләр».

3. Жирлек территорияләрен төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру буенча гомуми таләпләр

6. Төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру өчен жирлек территориясә һәм анда урнашкан барлык биналар (шул исәптән торақ йортлар) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) керә.

7. Гомуми файдаланудагы территорияләренә, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буе, скверлар, пляжлар, башка объектлар белән шөгыйльләнүче жир кишәрлекләрен карап тотуны һәм жыюны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

8. Оештыру-хокукый рәвешләренә карамастан, физик һәм юридик затлар милек хокукындагы жир участогы территориясен һәм аның янәшәсендәге территорияләренә, шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлегә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар территориясен үз акчалары исәбенән мөстәкыйль яисә махсус оешмаларны жәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм жыюны гамәлгә ашыралар.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер хокукында булса, яисә берничә кешегә мәжбүри хокукта булса, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яки күчәмсез милек объектындагы башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрлө затларга караган берничә бина, корылмалар булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре якларның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлегә билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча жыештырылырга тиеш.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер хокукында булса, берничә кешегә мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту яклар килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда фасадны тоту милек хокукындагы өлешкә яки күчәмсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә башкарыла.

9. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту һәм жыештыру

муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен хезмэт күрсэтүгә контракт төзөгән махсулаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

10. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулына туры китереп башкарыла: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсулаштырылган кулланучылар кооперативы, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы идарәче оешма (алга таба - идарәче оешмалар) тарафыннан.

11. Шәхси торак йортларның территорияләрен карап тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

12. Яшелләндрерү һәм төзекләндрерү элементларын карап тотуны һәм карауны гамәлгә ашыралар:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенең милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндререлгән территорияләр чикләрендә-муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен хезмэт күрсэтүгә контракт төзөгән вәкаләтле орган йә махсулаштырылган оешма;

3) чикләнгән файдаланудагы яшелләндререлгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-әлеге объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренең, шул исәптән электр челтәрләре, яктырту челтәрләре, радиолинияларның сак зоналарында-күрсәтелгән коммуникацияләрнең хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренең сак зоналарында (әгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләрнең хужалары.

13. Урам һәм юллардан жир асты һәм өслек сулары бүлеп бирү өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

14. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә.

Бәдрәфләрнең санитар һәм техник торышын, алар карамагында булган милекчеләр, хужалар, арендаторлар яки махсус оешмалар тээмин итәләр.

15. Төзекләндрерү эшләрен башкаруның вакытлылыгы, объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тээмин итүне исәпкә алып, эшләрнең заказчысы тарафыннан билгеләнә.

16. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлеге чикләре (әгәр жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, фактта урнашкан жир участогы чиге буенча) һәм бина, корылма милекчеләренең әлеге Кагыйдәләрнең IIIнче бүлегендә тирә-як территорияләрен төзекләндрерүдә катнашу тәртибе нигезендә билгеләнә.

17. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап

тоту һәм жыештыру эшләренең үтәлешен контрольдә тоту.

III. Алар урнашкан биналар, корылмалар һәм жир кишәрлекләрен, фасадлар һәм коймалар, юллар, шәхси торак йортлар, яңгыр канализациясе челтәрләре, смотр һәм яңгыр коесы, су жиберү корылмалары, техник элемент чаралары, тышкы яктырту объектлары, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, төзелеш эшләре, жирләү урыннары, автотранспорт чараларының тышкы кыяфәтен, озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау стоянкаларын карап тоту буенча таләпләр.
Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

18. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләр яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә яки махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыра.

19. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту, алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тотуны төзекләндерүне үз эченә ала:

- 1) биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- 2) жир кишәрлеген жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- 3) гражданнар, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килгән житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;
- 4) жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау, Наратлык борщевигын юк итү милектә булган жир кишәрлекләрендә, биләмәләрендә яки аннан файдалануда.

20. Бина фасадлары, корылмалар төзелеш өлешендә, декоратив бизәкләү һәм инженерлык элементларында төзелеш өлешендә күренми торган жәрәхәтләр булырга тиеш түгел һәм тиешле эстетик торышта булырга тиеш.

Бинаның фасады буяуына зыян килү фасадын гомуми мәйданының 1% тан артмаска тиеш.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

21. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә ала:

21.1. конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләре һәм козырекларны, балкон һәм лоджия, карниз, крыльцо һәм аерым баскычлар коймаларын, витриналарны, декоратив детальләрен һәм башка конструктив элементларны үз вакытында төзекләндерүне һәм торгызуны, аларны буяуны;

21.2. су агып төшү урыннарының, су торбаларның һәм су ага торган торбаларның төзек хәлдә булуын һәм эшчәнлеген тәэмин итү;

21.3. герметизация, жөйләрне, ярыкларны һәм жимерелгән урыннарны төзәтү;

21.4. керү төркемнәрен, отмостваларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга килү юлларын торгызу, ремонтлау һәм үз вакытында чистарту;

21.5. аларның торышы һәм эксплуатацияләү шартлары белән бәйлә рәриштә фасад өслекләрен, шул исәптән фасад элементларын вакытында чистарту һәм юдыру;

21.6. тәрәзәләр һәм витриннарны, элмә такталарын һәм күрсәткечләрне үз вакытында юу;

21.7. язулардан, рәсемнәр, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук төшерелгән граффитидан чистарту.

22. Биналар, корылмалар, төзелгән-торак булмаган биналарның милекчеләре, һәм тиешле бурычлар йөкләнгән башка затлар:

22.1. кирәк булганда, эмма елга бер тапкырдан да ким булмаган, фасадларны чистартырга һәм юарга;

22.2. кирәк булганда, язын (жылыту системаларын сүндергәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы) ике тапкырдан да ким булмаган, кагыйдә буларак, эчке һәм тышкы тәрәзәләрнең өслекләрен, балкон һәм лоджий ишекләрен, подъездларга керү ишекләрен чистарталар һәм юалар;

22.3. фасадның фактик торышын исәпкә алып, 5-6 ел эчендә даими рәвештә агымдагы ремонт үткәрәләр;

22.4. фасадның аерым элементларына (цоколь, крыльцо, баскычлар, приямкалар, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су торбалары, тәрәзә култыклары, линия ачышлары һәм башка конструктив элементлар) ремонт ясыйлар;

22.5. чыгып торучы фасад конструкцияләрен жиимерелү куркынычы янаган очракта сак-кисәтү чаралары (коймалар, челтәрләр урнаштыру, элементның жиимерелә торган өлешен демонтажлау) башкаралар;

22.6. әгәр мондый элмә эксплуатацияләnmәсә (арендатор (субарендатор) булмаса һәм башка очракларда) тышкы мәгълүматны (элмә) урнаштыру чарасын демонтажлыйлар.

23. Фасадларны кулланганда рөхсәт ителми:

23.1. биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату): су агызу, буяуны куптару, ярыклар ясау, штукатурканы куптару, тышланган өлешкә, кирпичкә зыян китерү, тимер-бетон конструкцияләрнең саклану катламын куптару һ.б.;

23.2. панель араларындагы герметизацияне бозу;

23.3. штукатурка, тышланган өлеше, фасадларның аскы өлеше, биналар яки корылмаларның буяу катламын, шул исәптән тәрәзә, керү приямкалары конструкциясен бозу (куптару, пычрату);

23.4. биналарның һәм корылмаларның чыгып торучы алгы якларына: балконнар, лоджий, эркерлар, тамбурлар, карнизлар, козыреклар һ.б зыян китерү (пычрату);

23.5. балкон коймалары, лоджий, парапетларны һ.б. жиимерү (пычрату);

23.6. вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз, бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә, тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары корылмасында, билгеләнгән такталардан, режимлы табличклардан тыш, урнаштыру һәм эксплуатацияләү;

23.7. аларны алга таба куллану максатында афишалар, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне биналарның һәм корылмаларның, шул исәптән капитал булмаган, фасадларда, тәрәзәләрдә (шул

исәптән тәрәзәнең эчке ягыннан), ишек һәм корылмаларның ишекләрендә (шул исәптән эчке яктан);

23.8. фасадларның архитектур, төсле чишелешен үзгәртү, биналарның һәм корылмаларның милекчеләренең күпфатирлы йорттагы биналарның, корылмаларның хужасы ризалыгыннан башка бина һәм корылмаларның декоратив-нәфис бизәлешен үзгәртү.

24. Рөхсәт ителә:

24.1. подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;

24.2. антенналар һәм кабельләр, проект карары нигезендә, биналарның түбәсендә эфирлы телевидениене күмәк кабул итү системалары урнаштыру.

Күрсәткечләр

25. Биналарның, корылмаларның фасадлары урам исемнәре һәм йортларның номерлары белән жиһазландырылырга тиеш. Күрсәткечләрдәге мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы закон таләпләрен үтәп урнашырылырга тиеш.

26. Күрсәткечләрне чиста һәм төзек хәлдә тотарга кирәк.

Керү төркемнәре (узеллар)

27. Бина, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жиһазлары, өслекләр белән бәйләнеш элементлары, инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре йөрер өчен җайланмалар белән (пандуслар, култыкса һ.б.), чүп-чар өчен урналар белән жиһазландырырга кирәк.

Пандус кытыршы өслекле горизонталь сырлардан торган материалдан эшләнгән булырга тиеш. Пандуслар киртәләре булмаган очракта 75 мм биеклектәге киртәле борт һәм култыксалар карала. Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.

Пандус борылганда яки аның озынлыгы 9 м дан артык булганда кимендә һәр

9 м дан соң 1,5 x 1,5 м үлчәмле горизонталь майданчыкларны киңәш ителә. Төшү тәмамланганнан соң, горизонталь майданчыкларда дренаж җайланмаларын проектларга кирәк. Горизонталь участокларны пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып торган итеп башкарырга кирәк.

Баскычлар яки пандусның ике ягы буенча 800-920 мм биеклектә стенадан

40 мм ераклыгында түгәрәк яки турыпочмаклы тотка карала. Баскычлар озынлыгы 2,5 м һәм аннан да күбрәк булганда тотка белән бүлү карала. Тоткаларның озынлыгы һәр яктан пандус яки баскычның озынлыгыннан кимендә 0,3 метрга күбрәк билгеләнә. Тотканың конструкциясе кул металлга тимәслек итеп эшләнәргә тиеш.

28. Керү төркемнәрен проектлаганда, эксплуатацияләгәндә, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә рөхсәт ителми:

28.1. гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадларда жир дәрәжәсеннән 1,2 м биеклектә урнашкан биналарга, подвалга һәм цоколь катына керү юлларын урнаштыру;

28.2. жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонналар,

стояклар һ.б.) урнаштыру;

28.3. бинаның бөтен фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып проект документларын эшкәртмичә ике һәм аннан да күбрәк керү урыны урнаштыру (гамәлдәгеләрен исәпкә алып);

28.4. урам-юл челтәренең тротуарлар зонасында якын-тирә тротуарларга тротуарның минималь норматив киңлеге белән жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, крыльцо, яшелләндерү) керү төркеме элементлары урнаштыру;

28.5. күпфатирлы йорт милекчеләренең ризалыгыннан башка күпфатирлы йортта керү группасын урнаштыру;

28.6. торак урыны милекчесе ризалыгыннан башка керү группасын урнаштыру өчен балкон куллану;

28.7. күпфатирлы йортларда урнашкан торак булмаган бүлмәләргә вәкаләтле орган белән килештермичә үз белдеге белән керү төркемнәрен урнаштыру.

Түбәләр

29. Биналар, корылмалар түбәләре, су бирү системасы элементлары, төтен чыга торган урыннар һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

30. Кышкы вакытта биналарның милекчеләре һәм башка хокукка ия булучылар, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләренә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып торы оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыккан якларда түбәне кардан чистарту участкаларга киртә кую һәм барлык саклык чараларын үтәп һәм бары тик тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбәдән, шулай ук яссы түбәсеннән кар ташлау эчке ишегалды территорияләренә башкарылырга тиеш. Түбәдән жәяүлеләр юлларына, жәмәгать транспортын көтү тукталышына, машиналар йөри торган өлешенә ташланган кар һәм боз кичекмәстән жыештырылырга тиеш.

31. Кар һәм боз ташлаганда, боз сөңгеләрен ваткан вакытта, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда, агач һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең һава линияләренең, яктырту һәм элементә, юл билгеләре, юл светофорларының, юл коймаларының һәм юл күрсәткечләренең, жәмәгать транспортын көтү павильоннарының, биналарның декоратив бизәлешенең һәм инженерлык элементларының сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зыян күргән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян китергән зат хисабына торгызылырга тиеш.

32. Биналарның, корылмаларның түбәләреннән ага торган су жәяүлеләргә һәм жәяүлеләр зоналарына турыдан-туры элгә алмый торган су үткәргече булырга тиеш. Улаклар, воронкалар, су агып төшү урыннары тоташ һәм жыелган су күләмен үткәргүгә исәпләнгән булырга тиеш. Жәяүлеләр зоналары булган биналар ягыннан чыга торган су агып төшү урыннары жәяүлеләр сукмакларыннан читкә чыгарга тиеш.

33. Рөхсәт ителми:

33.1. биналар, корылмалар түбәсенә түбәне эксплуатацияләү өчен

билгелэнгэн (көрөклөр, скрепкалар, ломнар) төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган механизмнар һәм башка предметлар кую;

33.2. биналарның түбәсеннән боз, кар һәм чүп-чарны воронкаларга, су торбаларына ыргытырга.

Жир кишәрлекләрен тоту

34. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

34.1. чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан (боз катламыннан) көн саен жыештыру;

34.2. юлларны, күперләрне, урамнарны, тротуарларны, жәяүлеләр йөри торган юлларны бозлавыйка каршы материаллар белән эшкәртү;

34.3. карны чистарту һәм себерү;

34.4. кар һәм боз чыгару (барлыкка килгән кар-боз);

34.5. контейнер майданчыкларын, калдыкларның барлык төрләре өчен контейнерлар, чүп-чар өчен урналар, эскәмияләр, кече архитектура формалары һәм башкалар урнаштыру һәм чистарту һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;

34.6. чүп-чарны кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;

34.7. яңгыр һәм кар суларын агызу;

34.8. каты көнкүреш, зур габарит һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;

34.9. тузанны киметү һәм һаваны дымландыру өчен территориягә су сибү;

34.10. яшел үсентеләрнең сакланышын тәэмин итү һәм аларны карау;

34.11. коммуналь билгеләнештәге объектлар, инженерлык коммуникацияләре (корылмалар), юллар, тимер юллар, күперләр, жәяүлеләр кичүе, реставрация, археологик һәм башка жир эшләре алып барылганнан соң, төзекләндерүнең бозылган элементларын яңадан торгызу;

34.12. гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә күзәтү һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын (яңгыр канализациясен), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту;

34.13. жир кишәрлекләрен киртәләү, шул исәптән жиңмерелгән (сүтелгән) биналарны, корылмаларны урнаштыру һәм карап тоту, территориягә чит затлар үтеп керү һәм (яки) рөхсәтсез урыннарда чүп-чар ташлау мөмкинлеген бирми торган корылмалар, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәэмин итү.

Юлларны карап тоту

35. Юлларны карап тотуны вәкаләтле орган, яисә муниципаль ихтияжларны тәэмин итү өчен хезмәт күрсәтүгә контракт төзегән махсулаштырылган оешмалар гамәлгә ашыра

36. Юллар территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

1) юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

2) тротуарлардан (жәяүлеләр зоналарынан, юллардан) пычрак, чүп-чар, кар һәм бозны һәм юлларның йөрү өлешен, ясалма юл корылмаларын жыештыру;

3) юл катламнарын юу һәм су сибү;

4) газоннар һәм яшел үсентеләрне карау;

5) тышкы яктырту баганаларын һәм жәмәгать транспорты контакт челтәрен ремонтлау;

6) кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

7) смотр һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын, тау кырыендагы канауларны һәм ясалма юл корылмалары составына керүче ачык лотокларны төзү, ремонтлау һәм чистарту;

8) коймалар, киртэләр, турникетлар, кече архитектура формалары урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу;

9) ачык люкларны, юл катламына зыян килүне һәм коймалар урнаштыру максатыннан юл һәм юл йөрешенең торышын ачыклау өчен көндәлек мониторинг.

37. Юл катламнарын саклау максатларында рәхсәт ителми:

37.1. сөйрәп йөк ташу;

37.2. йөк төяү-бушату эшләре вакытында рельслар, бүрәнэләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич, башка авыр предметларны төшереп калдыру һәм өеп кую;

37.3. машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын өеп кую һәм (яки) урнаштыру.

38. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

38.1. жәяүлеләр өчен тимер юл коймалары һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамланганнан соң, төзекләндерү айлыгы үткөрү чорында гамәлгә ашырыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга тиеш;

38.2. юл тамгасы расланган паспортлар (схемалар) нигезендә, заказчы тарафыннан билгеләнгән чират буенча һәм тәртиптә юл тамгасын төшерү өчен үтәлгә тиеш;

38.3. юл тамгасы таләп ителә торган төс һәм ут-техник характеристикалар, эләктерү коэффициенты, эксплуатациянең бөтен чоры дәвамында мәйдан буенча сакланыш белән тәэмин ителгә тиеш;

38.4. юл билгеләрен ныгытуның конструкцияләре һәм системалары күрү шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

38.5. юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре сәбәпләрен бетергәннән соң бер тәүлек эчендә бетерелә;

38.6. визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләрен күрсәткечләр, жирлекнең планлаштыру-структур элементларын күрсәткечләр юлларда һәм транспорт чишелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә.

Шәхси торак йортларны тоту һәм территорияне төзекләндерү

39. Хосусый торак йорт милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба - торак йортлар хужалары), әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса:

39.1. торак йортларның алгы якларын, коймаларның (киртэләрнең), шулай ук йорт салу чикләрендә башка корылмаларның тиешле торышын тәэмин ителәр, аларны вакытында төзекләндереп, буяп торалар;

- 39.2. торак йортта урам исемен һәм йорт номерын күрсәтүчеләр төзек хәлдә тоталар;
- 39.3. тәүлекнең караңгы вакытында яктырту фонарьларын яндыралар (алар булганда);
- 39.4. йорт территориясен тәртиптә тоталар һәм яқындагы территориянең тиешле санитар торышын тәмин итәләр;
- 39.5. йорт салу чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тоталар, куаклар һәм агачларны санитар кисәләр, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабель һәм һава электр тапшыру линияләрендә һәм башка инженерлык чөлтәләрендә агачлар утыртуга юл куймыйлар;
- 39.6. канауларны һәм торбаларны су агу өчен чистарталар, язгы чорда ташу суларының агуын тәмин итәләр;
- 39.7. бирелгән жир участогы чикләрендә үзәкләштерелгән канализация булмаса, санитар нормалар нигезендә чокыр, бәдрәф ясыйлар, чистартып һәм дезинфекция ясап торалар;
- 39.8. каты һәм зур габаритлы калдыкларны махсус мәйданчыкларда урнаштырылган контейнерларга урнаштыралар;
- 39.9. билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм эре габаритлы һәм башка калдыкларны вакытында жыюны һәм чыгаруны тәмин итәләр.
40. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:
- 40.1. йорт коймаларын шәхси торак чикләреннән ерак урнаштыру;
- 40.2. йорт биләмәләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- 40.3. күмер, савытлар, утын, зур габарит калдыклары, төзелеш материалларын йорт биләмәләреннән читтә өергә;
- 40.4. йорт биләмәләреннән читтә транспорт чараларын юу;
- 40.5. йорт биләмәләреннән читтә ишегалды корылмалары төзү, ташландык чокырлар төзү;
- 40.6. әлеге территориянең урамнарында махсус транспорт һәм урып-жыю техникасының үтемләгән кыенлаштыра торган коймалар урнаштыру;
- 40.7. территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозарга;
- 40.8. сүтелгән (төзек булмаган) транспорт чарасын йорт биләмәләреннән читтә сакларга;
- 40.9. якын-тирә территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- 4.10. сыек калдыкларны, пычрак суларны агу өчен жайланмалар урнаштыру, житештерү калдыкларын машиналар йөрү өлешенә чыгару.
41. Хужалык һәм башка корылмалар төзү гамәлгә ашырылган очракта, участок хужасы тарафыннан яқындагы территориядә төзелеш материалларын вакытлыча складлау (6 айга кадәр) рөхсәт ителә. Шул ук вакытта автотранспорт хәрәкәте тәмин ителергә тиеш.

Яңгыр сулары канализациясе чөлтәләре, карау һәм яңгыр коесы, су бирү корылмаларын карап тору

42. Күзәтү һәм яңгыр суларын кабул итү коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәмин итүче төзек хәлдә булырга тиеш.

43. Күзөтү һәм яңгыр суларын кабул итү коеларын, камераларын һәм башка урыннарны карап торуну, чистартуны һәм төзөк техник хәлдә булуын гамәлдәге дөүлөт стандартлары таләпләре белән туры китереп аларның хужалары тәмин итә.

44. Яңгыр канализациясенә ведомство чөлтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужалыксыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзөтү коелары юлларны карап тотуну гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә сакланьрга тиеш.

45. Яңгыр сулары канализациясе коллекторларының сакланьшы максатыннан, сак зонасы коллектор күчәреннән һәр якка 2 метрда урнаштырыла;

46. Тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма, башка органнар белән язмача килешмичә яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә гамәлдәге законда билгеләнгән очракларда рөхсәт ителми:

46.1. жир эшләре алып бару;

46.2. яңгыр сулары канализациясе чөлтәрләренә зыян китерү, су кабул итү люкларын шартлату яки жимерү;

46.3. сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корьлмалары төзү, урнаштыру;

46.4. сәнәгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чарны һәм башка материалларны ташлау.

47. су үткөрү, канализация, яңгыр сулары жайланмалары, системалар, чөлтәрләренә һәм корьлмаларның төзөк булмауы аркасында урамнарны, биналарны, корьлмаларны су басу, бозлавыклар хасил булу, шулай ук газоннарга, тротуарларга, урамнарга һәм ишегалды территорияләренә су агызу рөхсәт ителми.

48. Авыл жирлегә территориясендә су ага торган коеларны һәм парга әйләндерү мөйданчыкларын урнаштыру рөхсәт ителми.

49. Яңгыр кабул итә торган коеларның рәшәткәләре даими чистартылган хәлдә булырга тиеш. Аларның үткөрү сәләтен чикли торган рәшәткәләр һәм коеларны чүпләү рөхсәт ителми. Яңгыр канализациясенә күзөтү һәм яңгыр суларын кабул итә торган коеларны профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкьрдан да ким булмаган рөвештә башкарыла. Күзөтү һәм яңгыр суларын кабул итү коеларын чистартканнан соң, чыгарьлган пычраткыч матдәләренә барлык төрләре кичекмәстән чыгарьлырга тиеш.

50. Күзөтү коеларның люклары машиналар йөрү өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юлларын, яшел зоналарны бер дәрәжәдә тыгызлап башкарылырга тиеш.

Машиналар йөрү өлешендә, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юлларын, яшел зоналар белән тоташу урыны 2 см дан артмаска тиеш, яңгыр суларын кабул итү коелары- 3 см дан да артмаска тиеш.

51. Капкачлар яки рәшәткәләр жимерелгән яки юк булган коммуникацион коелар кимчеләкләр табылганнан соң кичекмәстән чөлтәрдән файдаланучы оешма тарафыннан алдан кисәтүче билгеләр белән билгеләнергә һәм билгеләнгән вакьтка алыштырылырга тиеш.

52. Инженерлык чөлтәрләрендә планлы эшләр вакьтында канализация

агымнары якындагы кое - канализация челтәренә, су һәм жылылык челтәрләреннән су яңгыр канализациясенә агызыла (булган очракта). Суны юлга чыгару тыела.

Су агу нәтижеләрен бетерү зыян күргән инженер челтәрләренең хужалары хисабына да башкарыла.

53. Яңгыр сулары канализациясе челтәрләренең техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткәләрне вакытында ябу) алардан файдаланучы оешмалар тарафыннан тәэмин ителә.

Техник элемент чараларын карап тоту

54. Биналарны инженер-техник тәэмин итү өчен билгеләнгән кабель элемент, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый челтәрләрне урнаштыру жир асты юлы белән башкарыла (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә).

55. Биналарга тышкы коммуникацияләрне башка ысул белән (һава, жир өсте) үткөрү, эксплуатацияләүче оешмаларның тиешле техник шартларын алу шарты белән, аларны жир астында урнаштыру мөмкинлеге булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

56. Асылмалы элемент линияләрен һәм һава-кабель юлларын беркетү сыйфатында файдаланырга ярамай:

56.1. автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртәләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;

56.2. фасадлар, түбәләр, бина стеналары (төтен чыга торган урыннар, вентиляция, телевидение һәм радио күмәк кабул итү системасы антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр).

57. Рөхсәт ителми:

57.1. элемент кабелен сузганда һава юлы белән бер бинадан икенчесенә кадәр юллар кисешү;

57.2. бүлгеч муфт шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру.

58. Милекчеләр (хужалары) техник элемент чараларын (кабельләр, кабельләрне беркетү элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тоташтырыла торган техник жайланмаларны (кимчелекләр булдырмау һәм/яки изоляция тышчасы булмау, буяу булмау, коррозия һәм/яки механик жәрәхәтләрен, чыбыклар һәм/яки аларны яктырту баганаларын һәм электр тапшыру линияләрен) тиешле халәттә карап тоталар.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

59 Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаклары (шул исәптән жыю, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

60. Урамнар, юллар, жәяүлеләр тротуарлары, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук урам исемнәре һәм йортлар номерлары, юл билгеләре һәм күрсәткечләр, тышкы мәгълүмат чаралары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

61. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре милек формасына

карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-нәфис яктыртылуы һәм эшчәнлеген проектлар буенча тәэмин итәргә тиеш.

62. Төп майданнарда һәм урамнарда яктыртучы яктырткычларның саны 3% тан артмаска тиеш.

63. Сафтан чыккан газразрядлы лампалары бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарырга тиеш.

Әлеге төр лампаларны жирлек чүпләкләренә, чүп-чар эшкәртү заводларына чыгарырга ярамый.

64. Металл баганалар, кронштейннар һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга тиеш, крен, коррозия булырга тиеш түгел һәм милекчеләр (хужалары, кулланучылар) тарафыннан кирәк булганда, кимендә өч елга бер тапкыр буялырга тиеш, һәм төзек хәлдә сакланырга тиеш.

65. Урам һәм йорт яны яктыртуларын тышкы яктырту бердәм системасына тоташтырган карап тотуны һәм ремонтлауны вәкаләтле орган яки муниципаль ихтияжларны тәэмин итү өчен хезмәт күрсәтүгә контракт төзегән махсулаштырылган оешма гамәлгә ашыра.

Торак йортларның кереш бүлү жайланмаларына тоташтырган йорт яны утларын карап тотуны һәм ремонтлауны идарәче оешмалар башкара.

66. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспортының элемент челтәре баганалары, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм жиһазлар элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә кайсы мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

67. Тышкы яктырту баганаларын алыштырганда, жәмәгать транспортының элемент челтәре баганасы күрсәтелгән конструкцияләр сүтелергә һәм челтәр хужалары тарафыннан өч тәүлек эчендә чыгарылган булырга тиеш.

Ауган тышкы яктырту баганалары тышкы яктырту баганалары хужасы тарафыннан чыгарыла, калган территорияләрдә - мондый ихтияж булган (демонтаж) мизгелдән тәүлек дәвамында.

68. Жәмәгать (тимер юл) транспортының элемент челтәре баганаларында һәм таянычларында урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм имин торышын һәм канәгатьләнәрлек тышкы күренешен милекче (хужасы) тәэмин итә.

69. Үткәргечләр өзек булганда, терәкләр, изоляторлар зыян күргән очракта тышкы яктырту жайланмаларын файдалану рөхсәт ителми. Тышкы яктырту жайланмалары эшендә бозылулар булганда, электр үткәргечләре өзәлгән очракта яки терәгенә зыян килү белән бәйлә очрактар ачыклангач, кичекмәстән бетерелергә тиеш.

70. Тышкы яктырту жайланмалары челтәрләренә үткәргечләргә һәм кабельләргә үз белдегә белән тоташтыру һәм ялгау рөхсәт ителми.

71. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар:

71.1. урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, баганаларның һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп торалар, бозылган яки зыян күргән очракта вакытында ремонт ясыйлар;

71.2. билгелэнгэн тэртип нигезендэ яктыртуны кабызуны һәм өзүне күзэтэлэр;

71.3. тышкы яктыртуны рэсмилэштэрү һәм урнаштыру, карап тоту, эксплуатацияләү кагыйдэләрен үтилә

71.4. тышкы яктырту фонарьларын үз вақытында алмаштыралар.

72. Мачт тирәсен жыештыру һәм тротуарларда урнашкан жәмәгать транспортының контакт челтәре һәм тышкы яктырту баганалары жыештыру тротуарларны жыештыру өчен жаваплы затлар тээмин итә.

Автоматик режимда (хезмэт күрсәтүче персоналдан башка) эшләүче трансформатор һәм бүлгеч подстанцияләргә якин-тирә территорияләрне жыештыруны әлеге объектлар булган территория хужалары тээмин итә.

Кече архитектура формаларын карап тоту

73 Кече архитектура формаларына декоратив-сәнгать бизәләше элементлары (скульптура, аерым торучы инсталляция, стрит-арт), аерым торучы күрсәткечләр (стеллар), мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, жирлек территориясендәге коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

74. Кече архитектура формаларын карап тоту гомуми файдалану территорияләрендә бирелгән жир участоклары чикләрендә жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла-муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен хезмэт күрсәтүгә контракт төзөгән оешма белән килешү нигезендә вәкаләтле орган тээмин итә.

75. Кече архитектура формалары хужалары:

75.1. кече архитектура формаларын чиста һәм төзек хәлдә тоталар;

75.2. язгы чорда кече архитектура формаларын план буенча карап тикшерәләр, аларны иске буядан, күгәрәкләрдән чистарталар, юдыралар, шулай ук ватылган элементларны алмаштыралар;

75.3. кышкы чорда кече архитектура формалары, шулай ук аларга якин килү юллары кар һәм боздан чистарталар;

75.4. тотып алынган тигез өслекле комлыкларны карап торалар, комлыкларда кимендә елга бер тапкыр комны алыштыралар;

75.5. балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял итү майданчыклары жиһазларының ныклығы, ышанычлылығы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтәләр;

75.6. фонтаннар эшләгән чорда су өслеген чүп-чардан көндәлек чистарталар.

76. Рөхсәт ителми:

76.1. кече архитектура формаларын тиешенчә файдаланмау (өлкәннәргә балалар өчен булган уен майданчыкларында ял итәргә, спорт майданчыкларында кием киптерергә һәм башкалар);

76.2. теләсә кайсы мәгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларында урнаштырырга һәм ябыштырырга;

76.3. кече архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын ватырга һәм бозырга;

76.4. фонтанда су коенырга.

Стационар булмаган объектларны карап тоту

77. Стационар булмаган объектларны урнаштыру муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә мондый объектларны урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

78. Жир участогын арендау килешүе срогы чыкканнан соң стационар булмаган объект арендатор тарафыннан демонтажлана, ә жир участогы-бушатыла һәм беренчел халәткә китерелә.

79. Стационар булмаган объектларның хужалары булган юридик һәм физик затлар:

79.1. аларны ремонтлау һәм буяуны башкаралар. Ремонт, проект документациясе белән билгеләнгән буенча тышкы төрән һәм төсләрнең сакланышын исәпкә алып башкарылырга тиеш;

79.2. якин-тирә территориядә яшел үсентеләр, газоннар, бордюр ташы, кече архитектура формалары (алар булганда) сакланышын күзәтәләр, әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләр нигезендә әлегә территорияне карап торалар;

79.3. стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштыралар, чүп савытларын көн дәвамында кирәк булганда чистарталар, әмма тәүлегенә бер тапкырдан да ким түгел, елга бер тапкырдан да ким булмаган чүп савытларын буйыйлар.

80. Рөхсәт ителми:

80.1. проектлар белән каралмаган корылмаларга янкорма, козыреклар һәм башка корылмалар төзү;

80.2. стационар булмаган объектларга якин сәүдә-суыткыч жиһазларын кую;

80.3. стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә тара, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметлар куярга, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен файдаланырга;

80.4. жиһазлар, калдыклар урнаштыру белән стационар булмаган объектлар арасында янгынга каршы өзеклекләр тудыру.

Төзелеш эшләре житештерү урыннарын карап тоту

81. Төзелеш мәйданчыкларын һәм аның янәшәсендәге территорияләрне карап тоту, төзекләндерү, төзекләндерү эшләре тәмамланганнан соң, төзелеш һәм башка төр эшләрне торгызу төзүче жылкәсенә төшә.

Төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары төзелеш челтәrlәре белән ябылган булырга тиеш.

82. Башлаганчы, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләрне башкару чорында да эшләргә кирәк:

82.1. авыл жирлегә Башкарма комитетының хокукый актлары таләпләре нигезендә төзелеш мәйданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча типлаштырылган коймалар урнаштыру;

82.2. төзелеш мәйданчыгы коймасының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәмин итәргә;

82.3. төзелеш мәйданчыгын койманың техник торышын, аның чисталыгын

күзөтөп торырга, пычрактан, кардан, боздан, мэгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартырга кирәк;

82.4. төзелеш майданчыгы территориясенә кергәндә, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган төзелеш объектынның мэгълүмат щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

82.5. төзелеш майданы периметры буенча тышкы яктыртуны тээмин итергә;

82.6. төзелеш майданчыгына керү юлларын, урамнарның машиналар йөри торган өлешенә пычрак һәм чүп чыгармый торган итеп транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын жиһазландырырга кирәк;

82.7. төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, зур габарит һәм төзелеш калдыклары жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тээмин итәргә;

82.8. төзелеш майданчыгынан каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тээмин итәргә;

82.9. төзелеш майданчыгы территориясеннән чистартылган һәм тиешле тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарга карны чыгаруны тээмин итәргә;

82.10. эшләр вакытында гамәлдәге җир асты инженер коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел утыртмаларны һәм кече архитектура формаларын саклауны тээмин итәргә.

83. Төзелеш материаллары, жиһазлары, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең вакытлыча урнашу өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш майданнары чикләрендә төзелеш оешмасы проекты нигезендә урнаштырыла.

84. Рөхсәт ителми:

84.1. гражданның шәхси һәм иҗтимагый иминлеген тээмин итүгә бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгәتكә кадәр төзелеш, ремонт, йөк төяү-бушату һәм башка эшләрне оештыру һәм үткәру;

84.2. җирлек Башкарма комитетының тиешле рөхсәте (күрсәтмәләре) булмаган юллар һәм тротуарларның йөрү өлешен тарайту яисә ябу;

84.3. чүп-чарны яндыру һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерү.

Жирләү урыннарын тоту

85. Этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә бирелгән җирләү урыннарын карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән җирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

86. Җирләү урыннарын санитар карап тотуны вәкаләтле орган яисә муниципаль ихтыяҗларны тээмин итү өчен хезмәт күрсәтүгә контракт төзегән махсулаштырылган оешма гамәлгә ашыра.

87. Җирләү урыннарын карап тотуга таләпләр:

87.1. зиратларда җәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек булырга тиеш. Җәмәгать бәдрәфләре территорияләрендә урналар чистартылырга тиеш;

87.2. зират территориясендә калдыклар һәм чүп савытлары өчен контейнерлар чистартылырга тиеш. Калдыклар жыелган саен 3 көнгә кимендә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;

87.3. ауган һәм авария хәлендә агачлар булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агачлар табылган вакыттан алып тәүлек дәвамында алып ташланырга тиеш;

87.4. үлгәннәрнең каберләре яки каралмаган каберләр пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, калкулык һәм каберлекләр белән жиһазландырылырга тиеш.

88. Кышкы чорда Күмү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

88.1. зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган тигез кар катламы булу рөхсәт ителә;

88.2. үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юллар һәм тротуарларны кар явуга ук эшкәртү башланырга тиеш;

88.3. беренче чиратта кар чыгару, бозны төшерү һәм кар-боз өемнәрен бетерү үзәк һәм керү юлларында зарур;

88.4. жирләү урыннарының жәяүлеләр зоналарында бозлавыкка каршы кулланылган материалларны, юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газоннарга, куакларга кую рөхсәт ителми.

89. Жәйге чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

89.1. үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар, каберләр арасында узу һәм жирләү урыннарында гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;

89.2. яшел үсентеләрне санитар кисү, чүп үләннәрен бетерү буенча чаралар ел саен башкарылырга тиеш.

90. Жирләнгән урынны, кабер өсләрендәге корымаларны (крестлар, һәйкәлләр, плитәләр, склеплар һ.б.) карау, чәчәк һәм декоратив куаклар утырту, колумбарияне карау ирле-хатынлы, туганнары, яки мәрхүмнең законлы вәкиле булган башка зат тарафыннан санитар таләпләрне мәжбүри үтәү белән башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау машина кую урыннарын карап тоту

91. . Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау машина кую урыннары (алга таба - машина кую урыннары) гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә машина кую урыннарын урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлеге хужасы (алга таба - хужасы) тарафыннан башкарыла.

92. Хужалар:

92.1. машина кую урыннары территориясенә бөтен периметры буенча коймалар урнаштыралар, ул механик йогынтысына һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;

92.2. машина кую урыннарының техник торышын, аларның чисталыгын күзәтәләр, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән

вакытында чистарталар;

92.3. материаллар туплау, комплектланган транспортны, төрле конструкцияләрне саклауга машина кую урыннары территорияләрендә юл куймыйлар;

92.5. стоянкалар территорияләрен гамәлдәге нормалар һәм кагыйдә таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүнә тәмин итә торган тышкы яктырту белән жиһазландыралар;

92.6. машина кую урыннары территорияләрендә автомобиль юу һәм ягулык-майлау материаллары агулы автомобильләренә кую рөхсәт ителми;

92.7. машина кую урыннары территорияләрен санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләренә үтәп тоталар.

92.8. инвалидларның тукталышлар территориясенә тоткарлыксыз керә алуын тәмин итәләр һәм инвалидларның махсус автотранспорт чараларын кую өчен 10% тан да ким булмаган урын (эмма бер урыннан да ким булмаган) бүлеп бирәләр, анда башка транспорт чаралары туктап торы тыела. Инвалидлар "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995нче елның 24нче ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15нче маддәсе нигезендә бушлай махсус автотранспорт чараларын парковкалау өчен урыннардан файдалана.

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

93. Авыл жирлегә территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйле чаралар үткәрү чорында башкарыла.

Бәйрәм (вакыйгалар) бизәлеше афиша, панно урнаштыру, декоратив элементлар һәм композицияләр урнаштыру, шулай ук бәйрәм (вакыйга) яктырткычлары (яктылык гирляндалары һәм элементлары, сеткалар, күләмле яктылык композицияләре, яктылык проекцияләре һ.б.) урнаштыру күздә тотыла. Бәйрәм (вакыйга) бизәлеше конструкцияләре аерым торучы һәм (яки) бинаның фасадындагы конструкцияләр рәвешендә урнаштырыла ала.

Бәйрәм (вакыйга) уздыру элементларын эзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салу техник чараларының күрүчәнлеген киметергә, зыян салырга һәм начарайтырга ярамый.

IV. Төзекләндерү эшләре исемлегә һәм аларны үтәү вакыты аралыгын кертеп, жирлек территорияләрен чистарту тәртибе

Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга гомуми таләпләр

94. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тоту башкарыла:

1) жәйге чорда – 15нче апрельдән 14нче октябргә кадәр;

2) кышкы чорда-15нче октябрдән 14нче апрельгә кадәр.

Әлегә сроклар һава шартларына бәйле рәвештә жирлек башкарма комитеты тарафыннан үзгәртелергә мөмкин.

95. Авыл жирлегә территориясен жыештыру түбәндәгеләрне үткәрү юлы белән башкарыла:

1) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;

2) жирлек Башкарма комитетының хокукый актлары нигезендә бердәм

массакуләм чаралар (өмәләр).

96. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру, юу, су сибү, себерү һәм башка эшләрне башкару максатыннан башкарыла һәм үз эченә ала:

96.1. ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры һава торышында су сибү), тузан һәм урам-юл челтәре объектларының һәм яңгыр сулары канализациясе белән жиһазландырылган ясалма өслекле башка территорияләрне юырга. Юл катламы, мәйданнар, тротуарлар һәм ясалма өслекле башка территорияләрне юу барлык киңлектә башкарыла;

96.2. яңгыр сулары канализациясе рәшәткәсен чистарту;

96.3. бөтен территориядән чүп жыю;

96.4. ел саен, 1нче июньгә кадәр, кече архитектура формалары, бакча һәм урам жиһазлары, урналар, спорт һәм балалар мәйданчыклары, коймалар, бордюрларны буяу;

96.5. гомуми файдаланудагы территорияләрдә (үләннәр 15 см дан артык биекләктә) үләнне даими рәвештә чабу (аннан файдалану чикләнгән территорияләрдән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш) һәм тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру;

96.6. яфрак коелган вакытта тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракларны жыю һәм чыгару;

96.7. бордюрларны юганнан соң янындагы чүп-чардан лотокларны жыештыру.

97. гомуми файдалану территориясен кышкы чорда жыештыру үз эченә ала:

97.1. юл өслекләрен һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

97.2. тайгак яки бозлавык туганда-жәяүлеләр зоналарына, баскычларга ком сибү, бозлавыкка каршы материал белән юл катламнарын эшкәртү;

97.3. язгы чорда карны йомшару һәм кар сулары агуын оештыру.

98. Жирлек территориясендә башкарыла торган жыештыру эшләренең технологиясе һәм режимы һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чаралары һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

99. Кышкы чорда жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте кичүләрен, баскычларны чистарту үзенчәлекләре:

99.1. жәяүлеләр өчен тротуарлар, жир өсте кичүләре, баскычлар күрсәтелгән корылмаларның жәяүлеләр өлеше киңлегендә кардан чистартылырга тиеш;

99.2. интенсив кар яву чорында жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртеләргә һәм чистартылырга тиеш;

99.3. бозлавык барлыкка килгәндә бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар, аннары тротуарлар эшкәртелә.

Бозлавыкка каршы материаллар эшкәртү вакыты тайгак булу сәбәпле дүрт сәгатътән артмаска тиеш;

99.4. яшел үсентеләрнең сакланышы һәм кар суларының агуын тәмин итү шарты белән, бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда химик реагентлар белән пычратмаган эрегән карны газон яки шул максатларда билгеләнгән урыннарда куярга рөхсәт ителә.

100. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

100.1. урамнарда, мәйданнарда, яшел үсентеләр булган участкаларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә чүпләү;

100.2. гамәлдәге законнар нигезендә жирләү урыннарыннан читтә гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль кабер корылмаларын (истәлекле корылмалар, коймалар) урнаштыру;

100.3. бу максатка карамаган урыннарда транспорт чараларын чистарту, юу, техник хезмәт күрсәтү;

100.4. биналар һәм корылмалар, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын жимерергә һәм зыян китерергә, шулай ук аларны үз белдеклеге белән үзгәртеп корырга һәм урнаштырырга;

100.5. бу максатка карамаган урыннарда, баганаларда, стеналарда, коймаларда, жәмәгать транспорты тукталышы урыннарында граффити ясарга, язарга, рәсем ясарга, мәгълумат-басма продукцияне ябыштырырга һәм элергә;

100.6. бирелгән жир кишәрлекләренең чикләреннән һәм (яки) киртәләреннән читтә милкен складларга һәм сакларга;

100.7. савытларны, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын тротуарларда, газоннарда, юлларда урнаштыру һәм өеп кую;

100.8. тиешле булмаган урыннарда кар өю;

100.9. тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән юл һәм тротуарларны рөхсәтсез каплау.

101. Рөхсәт ителмәгән урыннарда калдыкларны урнаштырган затлар элге территорияне үз хисабына жыештырып, чистарталар, кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивациялиләр.

20 тәүлек эчендә рөхсәтсез калдыклар ташлаган зат билгеләнмәсә, калдыкларны бетерү һәм санкцияләнмәгән чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү элге территорияне жыештыру өчен жаваплы оешмалар тарафыннан (яки элге төр хезмәт килешүдә каралган очракта калдыкларны чыгаруны гамәлгә ашыручы махсуслаштырылган оешма тарафыннан) башкарыла.

101.1. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) барлыкка килгән чүплекләргә бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

102. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыештыру машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын, парковкаларны (парковка урыннарын) пычрак, чүп-чар, кар һәм боздан даими чистартуны үз эченә ала.

103. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру, юуны, су сибүне, урыннарда тузганны бетерүне, себерүне һәм башкаларны үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чардан, кар һәм боздан, пычрак, юлларга ком-тоз катнашмасы сибүне, тротуарларны коры ком сибүне күздә тоту.

104. Юл буенда урнашкан урналарда чүпләргә чистарту көненә бер

тапкырдан да ким булмаган, тукталыш майданчыкларында көнгө ике тапкыр башкарыла.

105. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары тузанланмаган, буялган һәм чистартылган булырга тиеш, санкцияләнмәгән мэгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

106. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыру буенча таләпләр:

106.1. машиналар йөрү өлеше юбылырга һәм төрле пычрактан тулысынча чистартылырга тиеш. Жайга салу линияләре белән билгеләнгән күчеш, резерв полосалары ком һәм вак чүп-чарлардан даими чистартылырга тиеш;

106.2. ике метрлы лоток зоналарында комлы нанос һәм пычраклык булырга тиеш түгел. Ком ешлыклары һәм төрле вак чүп-чар белән пычрануга рөхсәт ителә, алар махсус машиналарның эш циклы арасында барлыкка килергә мөмкин;

106.3. юл кырыйлары зур габарит калдыкларыннан һәм башка чүптән чистартылырга тиеш.

107. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

107.1. кышкы чорда юлларны жыештыру үз эченә ала:

юл йөрү өлешен кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын себерү, кар көртләрән эттерү һәм карны ташу;

108. Рөхсәт ителми:

108.1. иртәнге сәгать 8дән соң, юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда, юл һәм юлларның йөрү өлешенә ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш майданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан чистартыла торган кар, бозны чыгарырга яки күчерергә;

108.2. бозлавыкка каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлористый кальцийны тротуарларда, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә куллану;

108.3. пычранган ком-тоз катнашмасы белән кар, шулай ук ватылган бозны газоннарда, чәчәк түтәлләренә, куакларга һәм башка яшел үсентеләргә күчерү;

108.4. билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгару һәм өю;

108.5. кар өемнәрен формалаштырырга:

1) юллар һәм урамнар киселешендә бер дәрәжәдә;

2) жәмәгать транспортын көтү тукталышыннан 20 метрга якин урында;

3) транспорт коймалары яки югары бордюор белән жиһазландырылган юл участкаларында;

4) тротуарларда;

5) якин-тирә территорияләргә керү юлында;

108.6. юлга автотранспорт көпчәкләре белән туфрак һәм пычркны чыгару;

108.7. грунт, чүп-чарны, юеш төзелеш материалларын, жиңел савытларны, агачларны брезент белән капламыйча ташу, яки юлларны пычратуны булдырмый торган башка материал белән каплау, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эретмәләренә (шул исәптән цемент-комлы эремәне, известь,

бетон катнашмаларын) аларны юлга, тротуар, юл кырыларына яки юлга якын газонга түгү мөмкинлеген булдырмыйча транспортлау.

Кешеләрнең күпләп булу һәм ял итү урыннарын жыештыру, санитар тоту һәм төзекләндерү

109. Ял итү һәм кешеләр күпләп була торган урыннарга түбәндәгеләр керә:

1) бистә урманнарында, пляжларда оештырылган мәйданнар, парклар, скверлар, яр буйлары;

2) актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә мәйданчыклары һәм башка;

3) сәүдә объектлары территорияләре (ваклап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган ваклап сату чөлтәре объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;

4) административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

110. Барлык мәйданнарны, паркларны, скверларны, яр буйларын һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрне жыештыру:

110.1. кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, яр буйларында һәм башка ял зоналарында юлларны чистартканда, яшел үсентеләрнең сакланышы тәэмин итү шарты белән, алдан ук шушы максатлар өчен билгеләнгән урыннарга вакытлыча химик реагентлар булмаган кар һәм кар суларын туплау рөхсәт ителә.

111. Ваклап сату базарларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

111.1. ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелгә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер мәйданчыклары, контейнерлар һәм чүп савытлары белән жиһазландырылырга, каты капламнар һәм яңгыр һәм кар сулары өчен авышлыклар, шулай ук суүткәргеч һәм канализация булырга тиеш;

111.2. базар территориясендә төп жыештыру аны япканнан соң башкарыла. Көндөз каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүплекләрне чистарталар;

111.3. елның жәйге чорында базар территориясендә мәжбүри рәвештә атна саен дымлы жыештыру башкарыла;

111.4. базар территориясендә бер урна 40 кв. м мәйдан исәбеннән куела, шул ук вакытта алар арасында прилавка линиясе буйлап ераклык 10 метрдан артмаска тиеш;

112. Базар территориясендә һәм аның янында урнашкан оешмалар, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннары эшчәнлегә каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төзмичә рөхсәт ителми.

113. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар тоту:

113.1. сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тулысынча чистарту тәүлегенә ике тапкырдан да ким (иртән һәм кич) башкарылмый. Көндөз патруль жыештыру вакытында калдыклар белән тутырылган чүплекләр чистартыла;

113.2. сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында бер үк формада һәм төстә икедән дә ким булмаган урна куела;

113.3. вакытлыча урам сәүдәсе урыннарында 10 м радиуста газоннарда һәм тротуарларда савытларны һәм товарны урнаштыру рөхсәт ителми;

113.4. калдыкларны чыгару тәмин ителә.

114. Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган ваклап сату челтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру аларны япканнан соң елның жылы вакытында алдан су сибеп башкарыла. Агымдагы жыештыру көн дәвамында башкарыла. Көндәлек көнкүреш калдыкларын чыгару тәмин ителә.

115. Халык күпләп була торган һәм ял итә торган урыннары төзекләндерү:

115.1. кешеләрнең күпләп ял итү һәм булу урыннары территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге каты өслекләр (плитка яки асфальт рәвешендә), өслекләрнең тоташтыру элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен урналар һәм кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, жирлек мәгълүмат йөртүчеләре, яшелләндерү участкаларын саклау элементларын (металл коймалар, махсус капламалар һ.б. рәвешендә) үз эченә ала;

115.2. пляжлардан тыш, ял итү һәм кешеләр күпләп була торган барлык территорияләргә дә каты өслекле яки утыртылган үлән яки яшел үсентеләр булган үсемлек грунт булырга тиеш;

115.3. ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участкаларын чәчәк түтәлләре, газоннар, ялгыз, төркем утыртмалары, вертикаль, күптүрүслү, яшелләндерүнең мобиль формалары рәвешендә проектларга кирәк;

115.4. кешеләр күпләп ял итү һәм булу урыннары жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары белән жиһазландырылырга тиеш;

115.5. пычранган саен фонтаннар, буалар, елга ярлары ял итү урыннары территорияләрендә яки кешеләр күпләп жыела торган урыннарда чистартылырга тиеш;

116. Халык күпләп ял итә торган урыннар территорияләрендә рөхсәт ителми:

116.1. савытларны һәм сәүдә жиһазларын моның өчен билгеләнмәгән урыннарда өеп куерга һәм сакларга;

116.2. территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;

116.3. автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, файдаланылган ягулык-майлау сыекчаларын агызырга;

116.4. автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар урнаштыру, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштыру;

116.5. газоннарда, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларына зыян китерү;

116.6. кече архитектура формаларын бозу һәм аларны билгеләнгән урыннарыннан күчерү;

116.7. сыек азык-төлек калдыкларын сатуратор жайланмаларыннан суга, тротуарларга, газоннарда һәм бистә юлларына сибәргә;

116.8. автотранспорт чараларының түлөүлө парковкаларын законсыз оештырырга;

116.9. стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштыру;

116.10. тротуарларның асфальт-бетон өслеген, якин-тирә яшел зоналарның һәм территорияләрне төзөкләндерүнең башка элементларының бөтөнлеген бозарга;

116.11. территориясендә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштыру;

116.12. халыкның каты көнкүрөш калдыкларын жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга), калдыклар урнаштыру өчен идарәче оешмалар белән килешүе булмаса, каты көнкүрөш калдыкларын контейнерларга (бункерларга) куярга;

116.13. тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны рөхсәтсез каплау;

116.14. сәүдә объектнан читтә товар кую;

116.15. учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эзерләү өчен башка жайланмалар кулланырга.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзөкләндерү

117. Йорт яны территориясен жыештыру:

117.1. жыештыру түбәндәге тәртиптә үткәренеләргә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгак булган очракта - ком сибү), ә аннары ишегалды территорияләрен жыештыру;

117.2. кар чистартудан тыш, кар яуган вакытта башкарыла торган жыештыру 8.00 сәгатькә кадәр бара.

Механикалаштырылган жыештыруны машина тизлегә 4 км/сәг. кадәр көндөзгә вакытта үткәренеләргә рөхсәт ителә.

118. Жәйге жыештыру:

118.1. йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, юу яки кул белән, яки махсус машиналар ярдәмендә су сибү - күбесенчә иртәнге һәм соңарып, кичке сәгатьләрдә башкарылырга тиеш;

118.2. тротуарларны бары тик ачык тротуарларда гына, туры сызыклы юл белән каплай торган һәм биналардан урамның йөрү өлешенә юнәткән юлларга юарга кирәк;

118.3. көннең эссе вакытында тротуарларга су сибү кирәк булганда, тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаска тиеш.

119. Кышкы жыештыру:

119.1. түбәләрдә жыелган кар жиргә вакытында төшереләргә һәм юл бие полосасына өеләргә, ә киң тротуарларда теземнәргә формалаштырылырга тиеш;

119.2. чистартылган кар тротуарлардан машиналар йөри торган юлдан соң кырый полоса өлешенә, ә ишегалларында-складлау урыннарына өеләргә тиеш;

119.3. квартал эчендәге йөрү юлларынан жыелган карны бер үк вакытта бортлы таш белән янәшә урнашкан өемгә һәм көртләргә салырга яки, кагыйдә буларак, роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл кырыенда урнаштырырга кирәк;

119.4. урамнарның машиналар йөри торган өлешенән газоннар белән

аерылып торган 6 метрдан артык кичликтеге тротуарларда, карны тротуар уртасына алга таба чыгару өчен эттереп куярга рөхсәт ителә;

119.5. тротуарларда теземнәргә һәм өемнәргә кар салу эшләре кар яуган вакыттан соң алты сәгаттән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгаттән дә соңга калмыйча төгәлләнәргә тиеш;

119.6. чиста, куллану калдыклары, ком-тоз катнашмасы һәм реагентлар белән пычранмаган ишегалдында, квартал араларындагы юллардан жыела торган карны яшел үсентеләргә зыян китермичә, кар суларын ерып жибәреп өеп куярга рөхсәт ителә;

119.7. тротуарларны һәм квартал эчендәге юлларны кулдан чистартканда кар тулысынча, кыргычлар астына кадәр жыелырга тиеш. Камилләшмәгән катламнар булган очракта, карны алга таба тыгызлау өчен кар катламы калдырып, жыярга кирәк;

119.8. тайгак булса, юл катламнарын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү норма буенча 0,2-0,3 кг/м исәбеннән бүлгечләр ярдәме белән башкарылырга тиеш;

119.9. эшкәрткәннән соң йомшартылган боз кисәкләре этеләргә яки себереләргә тиеш, аларның ачык грунтка, агачлар яки газоннарга элэгүенә юл куелмаска тиеш

120. Яз житу белән тормышка ашырыла:

120.1. канауларны юдырту һәм чистарту, кар сулары нормаль аксын өчен кирәк булган урыннарда су агуны тәмин итү өчен чистарту;

120.2. системалы рәвештә люкларга һәм яңгыр сулары челтәренә кабул итү коеларына кар суы кудыру;

120.3. кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен кардан һәм боздан чистарту.

121. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

121.1. күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясен) карап тоту үз эченә ала:

1) даими жыештыру;

2) карау һәм яңгыр сулары коеларының люкларын һәм рәшәткәләрен, дренажларны, лотокларны, үткәргеч торбаларны ремонтлау һәм чистарту;

3) инженерлык челтәрләренә күзәтү коеларына, яңгында су белән тәмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ.б.) тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәмин итү;

4) каты көнкүреш һәм зур габарит калдыклары жыю һәм чыгару;

5) яшелләндерү һәм булган яшел үсентеләрне карау;

6) кече архитектура формаларын карап тору, агымдагы һәм капитал ремонт.

122. Калдыкларның барлык төрләре контейнерлар һәм бункерларга жыелырга тиеш, алар су үткәрми торган катламлы контейнер майданчыкларына, каты көнкүреш калдыкларын жыю нормаларына туры китереп, тиешле күләмдә жыелырга тиеш.

123. Күп фатирлы йортларда яшәүче гражданныр:

123.1. йорт яны территорияләрен чиста һәм тәртиптә тоталар;

123.2. каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны бары тик махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус

мәйданчыкларга гына урнаштыралар.

124. Идарәче оешмалар тәэмин итәләр:

124.1. каты көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру;

124.3. расланган график нигезендә каты көнкүреш һәм зур габарит калдыклары чыгару;

124.4. контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер мәйданчыклары, аларга керү урыннары чисталыкта һәм төзек хәлдә тоту;

124.5. подъездларга керү юлларында чүп-чар өчен урналар кую, эскәмияләр кую һәм аларны вакытында чистарту;

124.6. тайгак участкаларны ком-тозлы һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкәртү;

124.7. яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;

124.9. тышкы яктырту чараларын төзек хәлдә тоту, караңгы төшү белән аларны кабызу.

125. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:

125.1. яфракларны, калдыкларның теләсә нинди төрләрән һәм чүп-чарны яндыру;

125.2. хужалык мәйданыннан тыш киём-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элеп куярга;

125.3. контейнер мәйданчыкларына керү юлларын томаларга;

125.4. урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлешенә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) куярга;

125.5. йорт яны территорияләрен тотып алырга, шул исәптән шлагбаумнарны яки үтәлисез йөрү өчен автоматик юлларны, билгеләнгән тәртипне бозып рөхсәтсез куярга;

125.6. йорт ишегалларын рөхсәтсез төзәргә;

125.7. йорт яны территориясен тимер-томыр, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән бүлеп куярга, тараны складларга һәм сакларга;

125.8. юынтык суларны түгү, чүп-чарны һәм калдыкларны ташлау;

125.9. автотранспорт чараларына түләүле машина кую урыннары оештыру;

125.10. квартал эчендәге юлларны тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән рөхсәтсез каплау;

125.11. машиналарны юу, ягулык материалларын агызу, машинаның тормозын, тавышын көйләү;

125.12. кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә - тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшне башкарырга;

125.13. кунак йортларыннан кала, сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләре, палаткалар, киосклар, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, автомобильләренә, көнкүреш техникасын, аяк киemen вак-төяк ремонтлау предприятиеләре, шулай ук машина кую урыннары урнаштыру;

125.14. йорт яны территориясенә ишегаллары буйлап транспортның транзит хәрәкәтен тормышка ашыру;

125.15. учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә

тоткан чаралар үткөрөргө, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга;

125.16. ел фасылына карамастан, яшелләнדרелгән территорияләрдә, балалар, спорт һәм хужалык майданчыкларында транспорт чараларын, шул исәптән комплектланмаган (төзөк булмаган), урнаштыру, торгызу эшләрен мәжбүри үткөрү шарты белән, бу территорияләрдә кирәкле эшләрен башкару очракларыннан тыш.

126. Идарәче оешмалар тәмин итәләр:

126.1. яшел утыртмаларның сакланышын һәм бөтенлеген;

126.2. жәй көне коры һава шартларында газон, чәчәк түтәлләре, агачлар һәм куакларга су сибү;

126.3. төзелеш материалларын, ком, чүп-чар, кар, боз һ.б. куймыйча газоннарның саклануы һәм бөтенлеге;

126.4. агачлар һәм куаклар утырту, юллар челтәрен үзгәртү һәм жиһазлар урнаштыру, агротехник шартларны саклап билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына яңадан планлаштыру.

127. Йорт яны территориясен төзөкләндерү:

127.1. һәр йортның территориясендә, кагыйдә буларак, булырга тиеш:

1) киём киптерү өчен, киём-салым, келәмнәр һәм өй әйләнеше предметларын чистарту өчен хужалык майданчыгы;

2) өлкәннәр өчен ял итү майданчыгы;

3) балалар өчен уен һәм спорт майданчыкларын яшелләндерү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларын кирәкле жиһазлар белән тәмин итү.

128. Әгәр территориянең күләме мөмкинлек бирә икән, участок чикләрендә этләрен йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

129. Йортлар подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслөккә булырга тиеш. Каты өслөк урнаштырганда кар һәм яңгыр суларына иркен агу мөмкинлегенә каралырга тиеш.

130. Торак йортларга урнаштырылган жәмәгать билгеләнешендәге биналар йортның торак өлешенән изоляцияләнгән керү юллары булырга тиеш, шул ук вакытта персонал автотранспортның тукталышы ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

131. Жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен материаллар, продукция ташу тәрәзәләр һәм фатирларга керү юллары урнашкан торак йорт ишегалды ягыннан рөхсәт ителми. Бушатуны торак йортларның тәрәзәсез ягыннан жир асты тоннельләре яки ябык дебаркадерлар, юллар ягыннан башкаралар.

132. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрне, шулай ук жыештыру һәм махсус техниканы тоткарлыксыз йөртүне тәмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру

133. Торак йортлар хужалары көн саен жир кишәрлеген (шул исәптән кардан да) жыештыралар.

134. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

134.1. карны этеп чыгарырга, чүп-чарны ташларга, шлак ташларга, өй тирәсенә сыек көнкүреш калдыклары агызырга;

134.2. юлларның йөрү өлешенә, ишегаллары һәм янәшәсендәге территорияләрдән чистартылган кар һәм боз чыгарырга яки күчерергә.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

135. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзекләндерү элементлары булу проект документларында гамәлдәге закон таләпләре нигезендә эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озак вакыт яки даими файдаланучы территорияне төзекләндерүнең стационар элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен беркетелергә тиеш.

136. Төзекләндерү элементларын, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары башкара.

Яшелләндерү

137. Яшел үсентеләр территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда булган яшел үсентеләрне мөмкин кадәр саклап калырга кирәк.

138. Жирлек территориясендә яшелләндерүнең ике төре кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләрне грунтка утырту һәм үсемлекләрне мобиль - махсус күчмә савытларга утырту (контейнерлар, вазоннар һ.б.).

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-ландшафт объектларын (газоннар, бакчалар, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар белән майданчыклар һ.б.) төзү өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә (түбә яшелләндерү), биналарның һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланылар.

139. Яшелләндерү объектларын карап тоту - яшел үсентеләрне һәм яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләргә һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыянны бетерү, шулай ук жәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны жыештыру.

140. Яшел үсентеләр хужалары:

140.1. яшел үсентеләрне саклауны һәм квалификацияле карауны тәмин итәләр;

140.2. елның жәй айларында коры һава шартларында газоннарга, чәчәк түтәлләргә, агачларга һәм куакларга су сибүне тәмин итәләр;

140.3. газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итәләр;

140.4. яшелләндерү объектларында сулыклар булган очракта аларны чисталыкта тоталар һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган капитал чистарталар;

141. Яшелләндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

141.1. аларның эшчәнлеген һәм хезмәт күрсәтүне тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш төзелеш урнаштыру;

141.2. рөхсәтсез агач һәм куак утырту, газоннарны һәм чәчәклекләрне юк итү;

141.3. агачларга һәм башка яшел үсентеләргә гамак, таган, турниклар, кер юу өчен бау, агачларга тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын, күрсәткечләр, афишаларны, игъланнар, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чараларын эләргә, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан чәнечкеле киртәләр тарттырып куярга;

141.4. стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын урнаштыру, шул исәптән автомобильләр кую урыннарын һәм парковкаларны ел фасылына карамастан урнаштыру;

141.5. төзелеш һәм башка материаллар, калдыклар, чүп-чар, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләр, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз кисәкләрен өеп кую;

141.6. бакчалар казу;

141.7. йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәкләргә йөртергә;

141.8. яфракларны, үләнне, ботакларны яндыру, шулай ук аларны лотокларга һәм башка суүткәргеч жайланмаларга себереп төшерергә;

141.9. чүп-чарны газоннарда ташларга;

141.10. учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәергә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга;

141.11. агачларны сок, сумала алу өчен кисергә, аларга башка механик жәрәхәтләр ясарга;

141.12. яшелләндерелгән территорияләрдә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрне, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;

141.13. агачларның тамырларын кәүсәсеннән 1,5 метрдан якин ераклыкта ачырга һәм агачларның муенткаларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

Киртәләр

142. Киртәләрне урнаштыру-төзекләндерүнең өстәмә элементы булып тора.

143. Киртәләр аерыла:

1) билгеләнеш буенча (декоратив, саклагыч, аларның ярашуы);

2) биеклегә буенча (түбән-1,0 м, урта-1,1-1,7 м, югары-1,8-3,0 м);

3) материал төре буенча (металл, тимер-бетон һәм башкалар);

4) караш өчен үткенлек дәрәжәсе буенча (үтә күренмәле, тонык);

5) стационарлык дәрәжәсе буенча (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка киртәләр.

Киртәләрне проектлау аларның урнашу урынына һәм гамәлдәге дөүләт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектлау проектларына бәйле рәвештә башкарыла.

144. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен койма белән әйләндереп алуны әлегә территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарырга кирәк.

Өслеклэрне каплау

146. Жир өслеге капламы жирлек территориясендә куркынычсыз һәм унайлы хәрәкәт шартлары тәмин итә, шулай ук жирлек төзелешенң архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатлары өчен түбәндәге капламалар билгеләнгән:

1) каты (капиталь) капламалар - монолит яки жыелма капламнар, шул исәптән асфальтобетоннан, цементобетоннан, табиғый ташлардан башкарылган;

2) йомшак (капиталь булмаган) капламалар-табиғый халәттә, тыгызланган яки ныгытылган кушылмаларда булган табиғый яки ясалма материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранит, керамзит, резин валчыклары) башкарыла торган капламнар;

3) газон капламнары-үлән капламын эзерләү һәм утырту буенча махсус технологияләр буенча башкарыла торган каплау;

4) катнаш капламалар - капламнарны (рәшәткәле плитка яки газон рәшәткәсе, газонга күмелгән яки йомшак катлам) берләштерүче капламалар.

147. Каплау төрләрән сайлап алуны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк:

1) каты - мөмкин булган чик йөкләнешне, характерын һәм хәрәкәт составын, проектлау вакытында гамәлдә булган янгынга каршы таләпләрне исәпкә алып;

2) йомшак-аерым территорияләрне төзекләндергәндә аларның махсус үзенчәлекләрән исәпкә алып (шул исәптән балалар, спорт майданчыклары, этләрне урамда йөртү өчен майданчыклар, жәяүлеләр юллары);

3) иң экологик булган газон һәм катнаш.

Каты каплау төрләре коры хәлдә 0,6дан ким булмаган, юеш хәлдә 0,4тән ким булмаган тоташтыру коэффициенты белән кытыршы өслекле булырга тиеш.

Өслекләрнең тоташуы

148. Өслекнең тоташу элементларына, гадәттә, төрле төрдәге борт ташлары, пандуслар, баскычлар керә.

Борт ташлары

149. Юл борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү өлеше кисешкән урында, машиналар йөрү өлеше дәрәжәсеннән кимендә 150 мм артык булырга, юл өслеге ремонтланган очракта да сакланырга тиеш.

Транспорт газонга керергә мөмкин булган урыннарында газонга керүне булдырмау өчен югары бортлы таш куллану зарур.

Газон белән жәяүлеләр коммуникацияләре капламы тоташкан жирдә, газон биеклегеннән кимендә 50 мм артучы бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газонны саклый һәм аның хезмәт итү вакытын арттырып, үсемлек пычрагы, чүп-чар элэгүне булдырмый кала.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле типтагы каплау өчен табиғый материаллар (кирпеч, агач, валуннар, керамик борт һ.б) куллану мөмкин.

Баскычлар, пандуслар

150. Жәяүлелер коммуникациялареннен 60 промилдән артык авыш булса, баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка объектлар урнашкан урыннарда жәяүлелер коммуникацияларендә, инвалидлар һәм картлар йортларында баскычлар 50 промилдән артык авыш булса, аларга һичшиксез, пандус куюны күз алдында тотарга кирәк.

Бордюр пандусының авышлылыгы 1: 12 кабул ителә.

Төшү һәм күтәрелеш вакытында баскычларның беренче баскычларын ачык контраст буяулар белән аерып буярга кирәк.

Тышкы баскычларның барлык баскычлары бер марш чикләрендә баскычларның киңлеге һәм биеклеге буенча бертөрле билгеләнә.

Пандусны томалап торучы конструкцияләр булмаса, 75 мм биеклектәге киртәле бортикны һәм тотканы күз алдында тотарга кирәк.

Пандус башында һәм ахырында горизонталь юл участоклары тирә-юндәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Ике як буенча да баскычлар яки пандуслар 800-920 мм биеклектә түгәрәк яки турыпочмаклы, кул белән тоту өчен уңайлы һәм дивардан 40 мм биеклектә торган тотка карала.

Мәйданчыклар

151. Жирлек территориясендә түбәндәге мәйданчыклар бар: балалар уйнар өчен, өлкәннәр өчен ял итү, спорт белән шөгыйльләнү, чүп жыю урыннары, этләрне урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль кую урыннары.

Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләре һәм аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары чикләрендә мәйданчыкларны урнаштыру һәйкәлләрне саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерергә тәкъдим ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарь белән тәэмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

152. Балалар мәйданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар яки яшь мәнфәгатьләренә кагылышлы комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак өслек төрләре, газонлы мәйданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм ижтимагый биналар тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ераклык 10 метрдан да ким булмаса тиеш, кече һәм урта мәктәп яшендәге - 20 метрдан да ким булмаса тиеш, комплекслы уен мәйданчыклары - 40 метрдан да ким булмаса, спорт-уен комплекслары - 100 метрдан да ким булмаса тиеш.

Балалар өчен уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларынан 20 метрдан да ким булмаса тиеш

153. Балалар мәйданчыклары булырга тиеш:

- 153.1. жэй көне тигез булмаган өслекне ком салу белән планлаштыру;
- 153.2. иртэнге вакытта себерергә һәм юешләтергә;
- 153.3. майданчыкта коймалар һәм корылмалар елга бер тапкырдан да ким булмыйча буялырга, ә ремонт- кирәк булганда гына башкарылырга тиеш;
- 153.4. транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылу майданчыкларыннан, кунак тукталышларыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру майданчыкларыннан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларыннан аерым торырга тиеш.

Имгәнүләр булмасын өчен майдан территориясендә чыгып торучы тамыр яки аскы ботак, жир өслеге өстендә урнашкан иске, киселгән жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) булуы рөхсәт ителми (кагыйдә буларак, турниклар һәм качельлар).

Якын-тирә территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эш алып бару һәм төзелеш материалларын урнаштыру рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 метрдан ким биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

154. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларда куркынычсызлыкны тәэмин итү өчен җаваплылык аларны гамәлгә ашыручы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

155. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре өчен дә физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгы территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеген үз эченә ала: йомшак яки газон өслеге (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм койма белән әйләндереп алына. Яшелләндерү майданчыгы периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин. Койманың биеклегә 2,5-3 м тәшкил итә, бер-берсенә карата майданчыклар тоташкан урында-1,2 м дан да ким түгел.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреация составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары завод эшләп чыгарган, шулай ук махсус эшкәртелгән өслекле бүрәнәдән һәм бруслардан эшләнгән булырга мөмкин (ярыклар, сколлар һ.б.булмау).

Ял майданчыклары

156. Торак төзелеше территориясендә өлкән халыкның тыныч ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештырырга мөмкин. Торак йортларның тәрәзәләреннән тыныч ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ераклык 10 метрдан да ким булмаска тиеш, тавышлы өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзеклэндерү элементларының мәжбүри исемлеге гадәттә үз эченә ала: каты өслек төрләре, газонлы майданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшеллэндерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмиядә берәр), яктырту жиһазлары.

Майданчыкны каплау плиткалар рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял итү майданчыклары һәм балалар майданчыклары белән бергә балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырырга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә үлэндә ял итү өчен майданчыклары оештырылырга мөмкин.

Этләрне йөртү өчен майданчыклар

157. Этләрне йөртү өчен майданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килешенгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне урамда йөртү майданчыгы территориясендә төзеклэндерү элементлары исемлеге төрле өслек төрләре, коймалар, эскәмияләр, урналар, экскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмати жиһазларны үз эченә ала. Периметраль яшеллэндерүне карау тәкъдим ителә.

Этләрне йөртү өчен майданчыклары микрорайоннан һәм торак районның гомуми файдалану территорияләреннән, яшел утыртмалардан ирекле, метрополитен линияләренең техник зоналарында һәм гомуми жирлек магистральләрендә, беренче һәм икенче поясларның су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә 110 кВттан артык булмаган көчәнешле электр тапшыру линияләре астында урнашырга тиеш.

Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан этләрне йөртү өчен майданчыклар күләме 400-600 кв. м чикләрендә кабул ителә, башка территорияләрдә - 800 кв. м. га кадәр, килеп туган төзелеш шартларында, булган территориаль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның киметелгән күләме кабул ителергә мөмкин.

Майдан чигеннән торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ераклык 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары, ял майданчыклары участкаларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаска тиеш.

Майданчык коймасы, кагыйдә буларак, 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәрдән башкарыла. Элемент һәм койма секцияләре арасындагы ераклык, аның түбән ягы һәм жире хайваннар өчен майданчыктан чыгып китәргә яки үзенә жәрәхәт ясарга тиеш түгел.

Майданчык территориясендә майданчыкны файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмати стенд урнаштырылган булырга тиеш.

158. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыюны һәм утильләштерүне башкаралар.

Эт хужалары хайваннарының башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләр өчен санитар нормалар нигезендә тынычлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Машина тору майданчыклары

159. Авыл жирлеге территориясендә түбәндәге төр машина тору урыннары

урнашкан: автомобильләрне кыска вакытлы һәм озаклап саклау.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакыт эчендә саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрдән гыйбарәт: каты өслек төрләре, өслекләрне тоташтыру элементлары, коймалар, чүп-чар өчен урналар яки кече контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участокларына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау участогы аша транзит жәяүлеләр юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау участогы калган территориядән 3 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр полосасыннан изоляцияләнергә мөмкин.

Кече архитектура формалары

160 Кече архитектура формаларын урнаштыру төзелеш, биналарны һәм корылмаларны реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документлары, шулай ук “Төзекләндерү” яки эскиз тәкъдимнәре проектлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Авыл жирлегенең үзәге, бистәдәге күп функцияле үзәкләр һәм кече архитектура формалары зоналары өчен проектлар шәхси проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

161. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып тора:

161.1. архитектура һәм ландшафт тирәлеге характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

161.2. материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфатлары, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, аларны озак вакыт дәвамында саклап калу;

161.3. ныклык, ышанычлылык, конструкциянең куркынычсызлыгы.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

162. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

162.1. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан ухоженными булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, билгеләнгән такталардан һәм режимлы табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә тышкы мәгълүмат чаралары, билгеләнгән такталардан һәм режимлы табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә урнаштырыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары аларны тиешле халәт белән тәэмин итә, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын үз вакытында ремонтлый һәм жыештыра.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян

китерү, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм мәгълүматны полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән каплау рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы территорияне төзекләндерүне һәм (яки) фасадның тышкы күренешен монтажлау (демонтаж) булгач өч тәүлек эчендә торгыза.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларның фундаменталь блогы булганда, фундаменталь блок белән бергә сүтелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштырганда корылмаларга зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылығын киметү рөхсәт ителми.

162.3. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрдә булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витриналы конструкция;
- учреждение тактасы;
- режимлы табличка;
- модульле төзелеш;
- күләмле-пространстволы композиция;
- щит конструкциясе;
- флаглы композиция;
- махсулаштырылган төзелеш.

162.4. Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе законнары таләпләренә, аларны саклау һәм куллану таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш;

тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы закон таләпләрен үтәү белән урнаштырылырга тиеш.

Ике һәм аннан да күбрәк тел куллану очрагында текстлар эчтәлеге һәм техник бизәлеше буенча охшаш, дәрәс һәм аңлаешлы итеп эшләнгән булырга тиеш.

163. Тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру рөхсәт ителми:

1) күпфатирлы торак йортларның фасадларында:

- торак бина чикләрендә, торак булмаган бина белән турыдан-туры алып торган беренче һәм икенче кат арасында урнаштырылган конструкцияләрдән тыш;

- торак йорт габаритларында урнашкан кеше яшәми торган биналарның чикләреннән тыш, мәгълүмат конструкциясен урнаштыручы зат тарафыннан 1,5 метрдан да артмаган һәм торак булмаган бина белән турыдан-туры алып торган беренче һәм икенче катлар арасында урнашкан конструкцияләрдән тыш, алып торган торак йорт габаритларында урнашкан торак булмаган биналарның чикләреннән тыш;

- тәрәзә һәм ишек проемларын, шулай ук витражларны һәм витриналарны тулысынча яки өлешчә каплау рәвешендә, шул исәптән, әлеге Кагыйдәләрдә каралган очрақлардан тыш, алдан төзелгән биналарда;
- лоджиялар, балконнар конструкцияләрендә, әгәр бу керү төркеменен проект тәкъдиме белән каралмаган булса;
- бер ишек булганда бер конструкциядән артык;
- 2) торак булмаган бина фасадларында:
  - биш катлы биналарда вертикаль консоль конструкцияләре;
  - әлеге Кагыйдәләрдә каралган очрақлардан тыш, икенче кат тәрәзәләренен түбән дәрәжәләреннән югарырак;
  - 3) керү төркемнәре фриз, козырекларында:
    - бер ишек булганда бер конструкциядән артык;
    - керү төркемнәре фризасында урнашкан тәрәзәләрдә, фон конструкцияләре рәвешендә;
    - 4) - мэдәни мирас объектларында, тарихи биналарда төзелеш датасы белән 1959 елга кадәр:
      - фон конструкцияләре, ут тартмалары, динамик конструкцияләрдән тыш, витриналы һәм консоль конструкцияләр, декоратив панно;
      - жемелдәвекле ут кулланып;
      - архитектура фоны белән бергә булмаган контрастлы һәм бай төсле ут;
      - 5) әлеге объект проектында каралмаган 400 кв. метрдан артык майданлы административ-офис, сәүдә, мэдәни-күңел ачу, спорт объектларында;
      - 6) шәхси яки күпфатирлы торак йортлар территориясендә аерым торучы конструкцияләр рәвешендә;
      - 7) бу Кагыйдәләрдә каралган очрақлардан тыш, биналарда үтә күренмәле проемнарны ябучы һәм чикләүче витриналар, тәрәзәләр, аркалар, архитектур детальләр һәм декоратив-сәнгать бизәлеше, суперграфика;
      - 8) эркерларда, колонналарда, пилястраларда, балконнарда;
      - 9) мемориаль такталардан 2,0 метрга яқын арада;
      - 10) адреслы атрибутиканы томалаучы (урам исемнәре һәм йортлар номерлары күрсәткечләре);
      - 11) мәгълүмат кырының гомуми майданыннан 10% тан артык булган "Кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9нчы маддәсе (оешманың фирма исеме (атамасы), аның урнашу урыны (адресы) һәм аның эш режимы турында мәгълүмат) нигезендә мәжбүри булмаган мәгълүмат, аерым алганда, товарлар һәм хезмәтләр исемлеге, аренда турында мәгълүмат, биналарны сату, модульле конструкцияләр рәвешендәге элмә такталардан, шулай ук щит һәм витрин конструкцияләрдән тыш;
      - 12) тексттан башка гына сурәتلәрне үз эченә алган;
      - 13) төсе буенча фасадның архитектур фоны белән туры килмәү;
      - 14) яктыртуның ачык ысулын кулланып.

VI. Коммуникацияләре төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен үткәргә төп таләпләр

164. Грунтны казу яки юл катламнарын ачу (жир асты коммуникацияләрен сузу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунт кую, электр тапшыру

линияләрен, элементә баганаларын урнаштыру (алмаштыру), яктырту баганалары, грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында эшләр һәм башка эшләр) белән бәйле эшләр бары тик Югары Ослан муниципаль районы Башкарма комитеты тарафыннан бирелгән язма рөхсәт (жир эшләрен житештерүгә ордер) булганда гына башкарыла.

165. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйле жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү тәртибе, жир эшләрен башкаруга ордер ясау һәм алу Муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

166. Яшел утыртмаларны сүтәргә яки күчереп утыртырга кирәк булганда, тиешле тәртиптә Башкарма комитет карарын рәсмиләштерергә һәм яшел утыртмаларны сүтәргә яки күчереп утыртырга кирәк.

167. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату вәкаләтле орган тарафыннан юлның ике ягында заказчылар һәм эшләр житештерүчеләр, эшләр сроклары, карап чыгу мөмкин булган маршрутлар турында кирәкле барлык мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат щитын урнаштыру белән мәжбүри рәвештә бирелгән рөхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның рәвеше һәм эчтәлегә рөхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

168. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча коммуникацияләрне төзегәндә, төзекләндергәндә жир эшләрен башкару рөхсәтсез дип санала.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

169. Торак мохитне, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәге кешеләр һәм инвалидлар өчен торак пунктларның мохитеннән файдалану мөмкинлеген, әлегә объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәт итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәге затлар һәм инвалидлар йөри торган техник чараларны һәм жиһазларны проектлау, төзү, урнаштыру заказчы тарафыннан расланган проект документациясе нигезендә яңа төзелеш вакытында тормышка ашырырга тәкъдим ителә.

VIII. Бина (алардагы биналарның) һәм корылмаларның милекчеләренен якын-тирә территорияне төзекләндерүдә катнашу тәртибе

170. Жирлек территорияләренең тиешле санитар торышын тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитне пычратудан саклау һәм яклау буенча чараларны тормышка ашыру максатыннан, жирлек территориясен килешү буенча жыештыру һәм санитар карап тоту өчен хужалык итүче субъектларга һәм физик затларга беркетелә.

171. Хужалык итүче субъектлар һәм физик затлар, әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, якындагы территорияне жыештыру һәм санитар карап тотуны түбәндәге тәртиптә башкарырга хокуклы:

171.1. идарәче оешмалар-күп фатирлы йортларның йорт яны территориясе,

шулай ук төп фасадның 5 метр радиуста яки урамның машиналар йөри торган өлешенә кадәр күп фатирлы йорт территориясе каршындагы жир участогы (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.2. социаль өлкә учреждениеләре (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләре) - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территорияләр, шулай ук төп фасадның 10 метр радиуста урнашкан территориясе каршындагы жир участогы яисә урамның машиналар йөрү өлешенә кадәр (юл буенда объект урнашкан очракта) башка яктан-10 м радиуста;

171.3. күпфатирлы торак йортларда кеше яшәми торган биналарны эксплуатацияләүче затлар бинаның бөтен озынлыгы дәвамында якындагы территорияне, киңлеге - 10 м яисә юл бордюрына кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта), идарәче оешма белән килешү булмаган очракта, тирә - юньне жыештырырга хокуклы;

171.4. сәнәгать предприятиеләре һәм барлык милек формаларын оештыру - аларга керү юллары, тротуарлар, алар янындагы коймалар, санитар-сак зоналары. Предприятиеләрнең санитар-сак зоналары гамәлдәге санитар кагыйдәләр һәм нормалар таләпләренә туры китереп билгеләнә;

171.5. төзүче - төзелеш мәйданчыкларының якин-тирә территорияләре һәм аларга керү юллары, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә 50 м радиуста;

171.6. торак йортлар хужалары -бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (яки жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, фактта урнашкан жир кишәрлеге чиге буенча) һәм яисә урамның машиналар йөри торган өлешенә кадәр

5 м (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.7. стационар булмаган объектлар (лотоклар, киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар хужалары - жир кишәрлеге объектын урнаштыру өчен бирелгән территория һәм тышкы чиктән 10 м ераклыкта һәм урамның машиналар йөри торган өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.8. базарларның идарә компанияләре, сәүдә һәм жәмәгать туклануы оешмалары (рестораннар, кафе, кибетләр) - бирелгән жир участогы чикләрендә һәм участок чикләреннән 50 м радиуста якин-тирә территория (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.9. биналарның милекчеләре яки башка хокукка ия булучылар - бина периметры, корылма яки бирелгән жир участогы чикләре һәм участок чикләреннән 10 м радиуста якин-тирә территория (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.10. автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә һәм башка жир кишәрлекләрендә урнашкан ягулык станцияләре-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә һәм участок чикләреннән 50 м радиуста урнашкан территория һәм урамның машиналар йөри торган өлешенә кадәр;

171.11. гараж кооперативлары-бирелгән жир участогы чикләрендә, участок чикләреннән 50 м радиуста урнашкан территория һәм урамның машиналар йөри торган өлешенә һәм аларга керү юлларына кадәр;

171.12. жирләү урыннары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә һәм

участок чикләреннән 10 м радиуста якын-тирә территория;

171.13. гомуми файдаланудагы территорияләр - бурычлар вәкаләтле органга йөкләнә;

171.14. жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (яки жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, фактта урнашкан жир участогы чиге буенча) һәм жир участогының тышкы чигеннән 5 м ераклыкта яки урамның машиналар йөри торган өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта);

171.15. автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау тукталышлары хужалары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территория һәм аның янәшәсендәге территория жир кишәрлегенә тышкы чигеннән 10 м ераклыкта һәм урамның машиналар йөри торган өлешенә кадәр (объект юл буенда урнашкан очракта).

Якын-тирә территорияләрнең чикләрен билгеләү яки үзгәртү Яңа Рус Мәмәтхужасы авыл жирлеге Советы тарафыннан әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнә торган форматларга туры китереп территорияләрнең тирә-як чикләре схемасын раслау юлы белән башкарыла.

IX. Йорт хайваннарын һәм кошларны тоту

172. Йорт хайваннарын һәм кош-кортларны карап тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш. Йорт хайваннары һәм кошлар китерелгән зыян өчен аларның хужалары гамәлдәге РФ законнары белән билгеләнгән тәртиптә җаваплы.

173. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә җыюны һәм утильләштерүне башкаралар.

174. Авыл жирлегендә яшәүче авыл хужалыгы терлекләрен (сыер, сарык, кәжә, дунгыз һәм башкалар) һәм кошларны тоту шәхси торак йорт яны участоклары территорияләрендә рөхсәт ителә.

175. Барлык продуктив хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дунгызлар, атлар), гражданның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә ел саен янадан теркәү юлы белән, биркаланырга һәм теркәлەرگә тиеш.

176. Йорт хайваннарын жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган көтү урыннарында хужасы күзәтүе астында яки аның кушуы буенча башка затның күзәтүе астында рөхсәт ителә.

177. Йорт хайваннарын 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр урамда йөртү рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәмин итү өчен хужалар чаралар күрергә тиеш.

178. Этләрне урамда йөртү, өч айга кадәргә көчәкләр һәм вак күләмле этләрне йөртү очрактарынан тыш, поводок (этне тотып торучы бүтән җайланма), ошейник һәм борынча кулланып башкарылырга тиеш, әгәр алар махсус сумкага (контейнерга) яки аларны урамда йөртүче зат кулында булмаса. Билгеләнгән тәртиптә теркәлгән эт ошейнигында аның идентификацион номеры күрсәтелергә тиеш. Этләрне сәбәпсез урамда йөртү торак пунктлар чикләреннән тыш, шулай ук мондый урамда йөрергә рөхсәт итүче билгеләр куелган урыннарда рөхсәт ителә.

179. Хужалар йорт хайваннарының һәм кошларының ишегалларының, тротуарларның, урамнарның, паркларның, газоннарның, балалар майданчыклары, скверларның, майданнарның, шулай ук торак йортларның подъездларының пычрануына юл куймаска тиеш. Эт, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны урамда йөргәндә, хужасы үз вакытында майданчыкларда чүп контейнерларына ташларга тиешле йорт хайваннарының экскрементларын тулысынча жыюны тәэмин итә торган кирәк-яраклар булдырырга тиеш.

180. Этне бәйдән махсус урыннарда гына ычкындырырга була. Махсус билгеләнгән майданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган буш урыннарда, һәм башка урыннарда йөрү рөхсәт ителә.

181. Этләрне өйрәтү бары тик яхшы итеп әйләндереп алынган майданнарда яки жирлек территориясеннән читтә генә алып барыла ала.

182. Йорт хайваннарын юл буйлап бары тик тәүлекнең якты вакытында гына куып барырга кирәк, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына якынарак куып барырга кирәк. Йорт хайваннарын грунт юллары һәм сукмаклардан бару мөмкинлеге булганда асфальт түшәлгән юл буенча куып бару тыела.

183. Урамнарда йорт терлекләрен калдырганда, хужалары яшел үсентеләрне бозудан һәм терлек куып баруга киткән чыгымнарны каплай.

184. Йорт кәжәләре йорт яны территориясенә эчендә генә яки көтүлекләренә хужалары күзәтүе астында гына булырга тиеш.

185. Рөхсәт ителми:

1) хайваннарны балалар майданчыкларына, мәктәпләр, балалар бакчалары территорияләренә, ашханәләргә, сырхауханәләргә, азык-төлек кибетләренә кертергә;

2) йорт хайваннарын урамда, пляжларда йөртү һәм сулыкларда аларны коендыру;

3) тыю язуы булган очракта, учреждениегә хайваннарны кертү;

4) торак пунктлар территориясендә караучысыз хайваннар һәм кошларны чыгару;

5) алкоголь, наркотик яки токсинлы исереклеге торышы булган затларга, яше яки сәламәтлеге аркасында этләрнең хәрәкәтен контрольдә тоталмаган затларга, урамда йөргәндә агрессив үз-үзен тотышына чик куялмаган затларга, шулай ук ундүрт яшкә житмәгән затларга, вак күләмле этләрне урамда йөртү очрактарынан тыш, этләрне урамда йөрттергә;

6) балкон, лоджияләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (чиктәш фатирлар коридорлары, баскычлы читлекләр, чарлаклар, подвал һәм башка ярдәмче биналарда) йорт хайваннарын һәм кошларын даими тоту;

7) махсус чаралар (күргәзмәләр һәм башкалар) үткәрү урыннарыннан тыш, әлеге урыннарда йорт хайваннарының булуы.

186. Йорт хайваннары һәм кош хужалары бурычлы:

1) хайваннар авыруларын кисәтүне һәм терлекчелек продуктларына ветеринария-санитария мөнәсәбәтләрендә иминлекне тәэмин итә торган хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймаска, шулай ук ел саен янадан рәсмиләштерү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын

үткөрергә;

2) хайваннар тору урынына даими контроль ясарга;

3) хайваннар чирлэгәндә һәм алар егылган очракта, шулай ук алар үзләрен шикле тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә. Алар килеп житкәнче авыру билгеләре булган хайваннарны аерып куерга;

4) терлекләрне карау, диагностика тикшеренүләре, саклау прививкалары һәм дөвалау-профилактик эшкәртү өчен ветеринария белгечләре таләбе буенча бирергә.

187. Үлгән терлекләрне күмү махсус билгеләнгән урында махсулаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

188. Үз территорияләрендә каравылчы этләре булган оешмалар бурычлы:

1) этләрне гомуми нигезләрдә теркәргә;

2) этләрне ныклы бәйдә тотарга;

3) килүчеләрнең хайваннар янына килү мөмкинлеген булдырмау;

4) территориягә кергәндә кисәтү язуы булган очракта, этләрне эштән туктатылган вакыттан алып яхшы киртәле территориядә генә бәйдән ычкындырырга.

189. Жәмәгать урыннарында озата баручылардан башка гына булган күзәтүчесез хайваннар тотылырга тиеш.

190. Күзәтүчесез хайваннарны аулау жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү буенча махсулаштырылган предприятие яки башка зат тарафыннан башкарылырга мөмкин.

191. Караучысыз хайваннарны тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм иҗтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

192. Рөхсәт ителми:

1) судның тиешле карарыннан башка фатирлардан һәм шәхси йортлар территориясеннән хайваннарны алып чыгарга;

2) кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре янында этләрне бәйдән ычкындырырга;

3) ветеринария органнары тәкъдименнән башка тоту өчен приманкалар кулланырга.

Х. Кагыйдәләренң үтәлешен контрольдә тоту

193. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләренә үтәүне тәэмин итәләр.

194. Әлеге кагыйдәләрне бозган өчен административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенң башка норматив хокукый актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләрне үз эченә алган, аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе Кодексы нигезендә жаваплылык билгеләнгән әлеге кагыйдә нигезләмәләрдән тыш) жаваплылык каралган.

195. Төзекләндерү өлкәсендәге закон таләпләрен һәм муниципаль хокукый

актларны үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка тарту әлеге таләпләрне үтәүдән һәм жибәрелгән житешсезлекләрне бетерүдән азат итми.